

Ett språk under ständig utveckling

En kvalitativ undersökning om hur barn med kommunikationsstörningar integreras inom dagvården

Rosita Björk

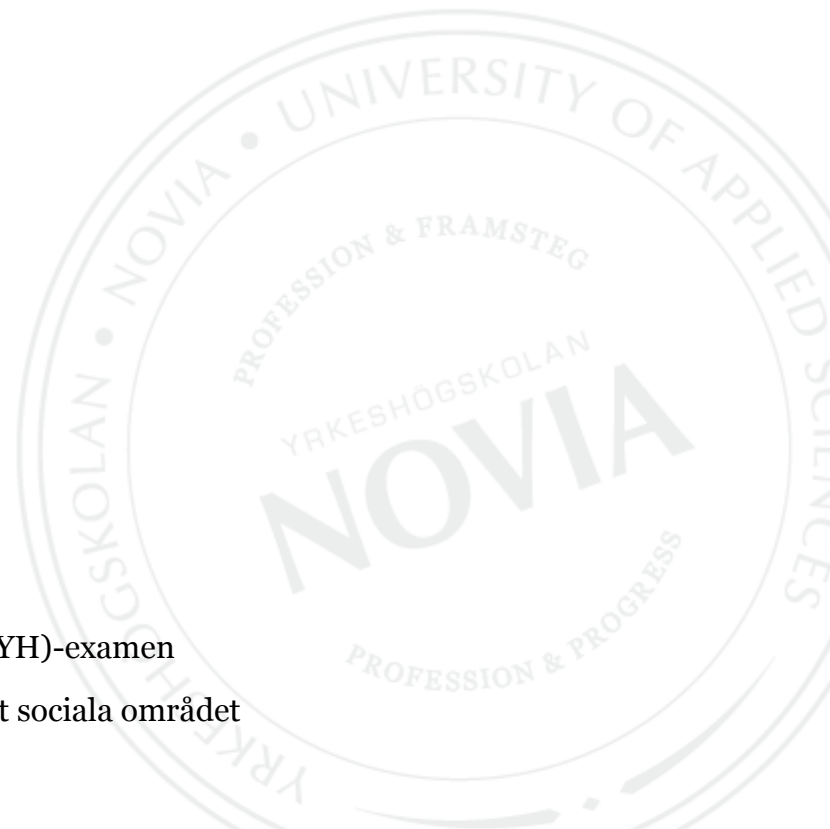
Nadja Kanckos

Josefin Österberg

Examensarbete för socionom (YH)-examen

Utbildningsprogrammet för det sociala området

Vasa 2015

EXAMENSARBETE

Författare: Rosita Björk, Nadja Kanckos, Josefin Österberg
Utbildningsprogram och ort: Det sociala området, Vasa
Inriktningsalternativ/Fördjupning: Specialpedagogiskt arbete: förskolepedagogik
Handledare: Carita Blomström & Ralf Lillbacka

Titel: Ett språk under ständig utveckling - En kvalitativ undersökning om hur barn med kommunikationsstörningar integreras inom dagvården

---

Datum 28.4.2015

Sidantal 46

Bilagor 1

Abstrakt

Syftet med detta examensarbete är att ta reda på vilka metoder personalen inom barndagvården använder sig av för att bemöta barn som är i behov av kommunikationshjälpmedel. Med hjälp av vår undersökning vill vi ta reda på hur man integrerar barn med kommunikationsstörningar.

Den teoretiska delen handlar om barns språkutveckling, vilka metoder som används tillsammans med barn med särskilda behov samt daghemmets roll i barnets utveckling. För att få svar på våra frågeställningar har vi valt att använda oss av intervjuer som är en del av den kvalitativa forskningsmetoden. Vi har intervjuat tre personer som alla jobbar inom barndagvården och som har erfarenhet av barn med särskilda behov. Svaren har vi sedan tolkat i den empiriska delen.

Resultaten visar att man integrerar barn med kommunikationsstörningar på ungefär likadana sätt i varje barngrupp. De metoder man använder sig av är till exempel bildstöd samt tecken som stöd. Vid intervjuerna kom det även fram att man använder sig av IT-hjälpmedel och andra metoder som är utvecklade för barn med kommunikationsstörningar. Metoderna kan variera beroende på det barn man arbetar med eftersom alla barn är olika.

Språk: Svenska Nyckelord: Barn, Autism, Hörselnedsättning, Dagvård, Stöd

---

BACHELOR'S THESIS

Author: Rosita Björk, Nadja Kanckos, Josefin Österberg
Degree Programme: Social Welfare
Specialization: Special-pedagogical work: Preschool-pedagogy
Supervisors: Carita Blomström & Ralf Lillbacka

Title: A language under constant development – A qualitative study how children with communication disorders are integrated in childcare

---

Date 28.4.2015

Number of pages 46

Appendices 1

Summary

The purpose of this thesis is to find out which methods the personnel in childcare use to meet children in need of communication aid. With our study we want to find out how to integrate children with communication disorders.

The theoretical part is about childrens language development, which methods are used with children who have special needs and also the day nurseries part in the childs' development. To get answers to our questions at issue we have chosen to use interviews, which is a part of the qualitative research method. We have interviewed three persons who are all working in childcare and who have experiences of working with children with special needs. The answers have been read in the empirical part of the study.

The results show that children with communication disorders are integrated about the same way in every group of children in day nurseries. The methods which are used are for example picture support and sign support. According to the interviews, we also found out that IT-support and other methods which are developed for children with communication disorders are used. The methods can vary depending on the child you are working with since every child is different from another.

Language: Swedish   Key words: Children, Autism, Hearing-loss, childcare, Support

---

Innehållsförteckning

1. Inledning	1
2. Kommunikation	2
2.1 Barnets språkutveckling	2
2.2 Språkets betydelse	4
2.3 Språklig identitet	4
2.4 Social kognition bland barn	5
3. Barn i behov av kommunikationshjälp	6
3.1 Barn med autism	6
3.2 Barn med hörselnedsättning	7
3.2.1 Cochlea-implantat	8
4. Teckenspråk.....	10
4.1 Teckenspråket i barns tidiga utveckling	11
4.2 Tecknets betydelse	12
4.3 Det finlandssvenska teckenspråket.....	13
5. Alternativ Kommunikation	14
5.1 Alternativ och Kompletterande Kommunikation (AKK)	16
5.2 Autism och Alternativ och Kompletterande Kommunikation (AKK)	17
6. Tecken som Alternativ och Kompletterande Kommunikation (TAKK) och Tecken Som Stöd (TSS)..	18
6.1 Vad är Tecken som stöd (TSS)	18
7. Bildstöd och Grafiska symboler som Alternativ och Kompletterande Kommunikation (GAKK)	19
7.1 Pictogram	19
7.2 Pecs-bilder (Picture Exchange Communication System).....	20
8. FN's konvention om barns rättigheter	21
8.1. Grunderna för planen för småbarnsfostran	23
8.1.1 Pedersöre Kommuns plan för småbarnsfostran	25
8.1.1.1 Hur småbarnsfostran beaktar barn som behöver särskilt stöd i Pedersöre kommun	25
8.1.1.2 Barn som behöver särskilt stöd	25
8.1.1.3 Principer för ordnandet av stöd i Pedersöre kommun.....	25
8.1.1.4 Individuell plan för varje barn	26
8.2 Daghemmets roll	27
9. Sammanfattning av teoridelen.....	28
10. Undersökningens genomförande.....	29
10.1 Undersökningsmetod	29

10.2 Undersökningsgrupp	30
10.3 Dataanalysmetod	31
10.4 Datasekretess	31
11. Resultat och analys.....	32
11.1 Integration av barn med autism eller hörselskada	32
11.2 Hur anpassar sig andra barn till barn med specialbehov	34
11.3 Pecs-bilder och Pictogram.....	35
11.4 Teckenspråk och tecken som stöd	35
11.5 Metodernas användning	36
11.6 När det går bra utan hjälpmedel	37
11.7 Andra användbara hjälpmedel	38
11.8 Personalens kunskap	39
12. Slutdiskussion	40
13. Källförteckning.....	44

1. Inledning

Vi har länge varit intresserade av hur man bemöter barn i behov av särskilt stöd; därför har vi valt att studera hur pedagogen bemöter barn med annat än tal eller ord som språk, utgående från de metoder som finns att tillgå i dagens samhälle. De metoder vi vill undersöka närmare skall användas med barn med hörselskador eller barn med autism eller autismliknande tillstånd som går i en vanlig barngrupp på ett daghem. Vi vill se hur barn med dessa funktionshinder anpassas till den sociala miljön hos en vanlig dagvårdsgrupp.

Vi vill i vår undersökning ta reda på vilka metoder man använder sig av vid mötet av dessa barn, och hur man som pedagog skall bemöta barn med specialpedagogiska behov. I vår undersökning har vi valt att fokusera på barn med hörselskador och barn med autism i vanlig dagvård eftersom antalet autistiska barn och barn med hörselnedsättning är relativt stort i den vanliga dagvården.

Vi har valt att använda oss av intervjuer som metod för att samla in information. Vi kommer att göra personliga intervjuer med personal som jobbar med det som vi vill undersöka. Vi kommer använda oss av bandspelare samt göra små anteckningar under själva intervjun. Den resurs som vi anser oss mest behöva är tillräckligt mycket tid eftersom intervjuerna kommer ta mest tid och tänkande i vår undersökning samt ett gott samarbete från våra respondenters sida.

Vi kommer analysera resultatet genom en kvalitativ tolkning av intervjuerna och eftersom vi enbart intervjuar ett visst antal personer kan vi inte göra upp några statistiska tabeller eller diagram utan istället kommer vi tolka resultaten utifrån tidigare forskning och våra egna tolkningar av intervjuerna.

Syftet med detta lärdomsprov är att ta reda på vilka metoder personalen inom barndagvården använder sig av för att möta barn som är i behov av kommunikationshjälp. Syftet med studien är att granska hur man använder sig av tecken som stöd samt bildstöd.

De frågeställningar som vi kommer ta upp i vårt lärdomsprov är:

- Hur inkluderas barn med kommunikationsstörningar i en barngrupp?
- Hur anpassar sig de andra barnen till barn med kommunikationsstörningar i en barngrupp?
- Upplever personalen att de har tillräcklig kunskap och erfarenhet att använda kommunikationshjälpmedel?
- Vilka metoder använder man sig av på arbetsplatsen för att bemöta specialbarn?
- När går det bra utan hjälpmedel?

Vi kommer att inrikta oss på hörselskadade och autistiska barn eftersom vi vill veta mer om just de metoder som används med barnen. Vi anser att tidigare forskning inom området inte täcker de här aspekterna.

Vi har valt att inte studera specialpedagogiken i sig eftersom detta skulle bli ett allt för omfattande område, utan vi har valt att inrikta oss på kommunikationsmetoder som används med barn med hörselnedsättningar och barn med autism eller autismliknande tillstånd. Vi har valt just denna barngrupp eftersom metoderna tillämpas till största del på just denna grupp.

2. Kommunikation

Det finns både verbal (språklig) och icke verbal kommunikation. I kommunikation med andra människor består bara en tiondel av den språkliga kommunikationen, resten av samtalet görs via kroppsspråk, gester, röststyrka och andra intryck som man får av varandra. Kommunikation betraktas som en länk mellan kultur och tänkande. Kommunikation innefattar mer än grammatiska kunskaper och ett utvecklat ordförråd. (Kultti. 2014, s. 36)

2.1 Barnets språkutveckling

Att använda sig av ett talat språk är en unik mänsklig förmåga. Under de första veckorna och månaderna av livet består barnens ljud främst av enkla ljud, dock brukar deras skrik och gråt vara väldigt nyanserade och föräldrarna brukar snabbt lära sig skillnad på olika gråt, hur dom låter. När barnet blir omkring en månad uppträder olika vokalljud, som ”a” och ”o”, samt gurglande ljud. Vid omkring 4-5 månaders ålder börjar barnet jollra och vid ett års ålder

börjar de första orden dyka upp, oftast enkla och konkreta objekt, som ”mamma” och ”pappa”. Under de följande månaderna blir barnet alltmer medveten om dialogen med föräldrarna och vid omkring 18 månaders ålder sker det en dramatisk ökning från omkring 20 ord till runt 200 ord vid 21 månader. I detta skede kommer också två-ords-satserna till barnets ordförråd. Oftast säger barnet de två mest betydande orden i en mening, som ”pappa gå” eller ”ha boll”, vilket gör det lättare för den vuxne att förstå vad barnet menar med sina korta meningar. Från omkring två års ålder upp till fem år går den språkliga utvecklingen väldigt snabbt. Först kommer fler-ords-satserna, sen börjar barnet använda vissa grammatikaliska regler och språket blir allt mer flytande. Vid fyra års ålder har barnet omkring 1000 ord i sitt ordförråd. (Bunkholdt. 1994, s. 117-120)

Människor som har autism har svårt att tolka all kommunikation, inte enbart det verbala språket. Trots detta utvecklar ungefär hälften av dem ändå ett verbalt språk på olika nivåer. Trots att den autistiska har utvecklat ett talat språk så kan svårigheten i att tolka det icke verbala språket ändå vara stor, och kan man inte tolka det så kan man heller inte utveckla ett svar tillbaka. (Beckman., Kärnevik. & Schaumann. 1994, s. 13-15)

När man överväger vilket sorts kommunikationshjälpmedel man skall börja använda sig av är det viktigt att man undersöker vilken typ av hjälp barnet i fråga behöver med kommunikationen. I många fall är det vanligt att man börjar använda teckenspråk åt en hel grupp trots att många inte behöver teckenspråket som stöd i kommunikationen utan endast ett eller ett fåtal barn. Teckenspråket i sig är rätt krävande och omfattande att lära sig vilket betyder att man behöver en rätt stor resursinsats för att det skall fungera. Förutom pedagogerna så behöver också föräldrar och andra anhöriga lära sig det för att det skall vara till hjälp. (Ibid. s. 13-15)

Ett annat sätt att underlätta vid kommunikation är att använda sig av föremål och bilder, så som peccs-bilder eller pictogram. Peccs-bilder och pictogram är två typer av bildstöd som används som stöd i kommunikationen bland personer med kommunikationsstörningar. Det kan vara fråga om bilder som visar vad man ska göra eller dagsscheman som visar hur dagen kommer se ut. Talade ord och tecken försvinner vartefter man sagt och visat dem, men bilder stannar kvar, vilket i sin tur kan underlätta förståelsen för vissa människor med kommunikationssvårigheter när man kommunicerar. (Ibid. s. 13-15)

2.2 Språkets betydelse

Språket hjälper barnen strukturera sin omgivning och forma en världsbild. Språket styr även barnets utveckling och har samband med hela utvecklingen. Barn tar emot information och lagrar det i minnet till stor del med hjälp av språket. Tankar, känslor och attityder växer fram och blir klarare när språk utvecklas. Språklig växelverkan främjar tillägnande av värderingar, normer, attityder och roller. Ett barns språkliga färdigheter inverkar på dess ställning bland kompisarna. Vuxna kan genom det sätt de bemöter barnet på påverka barnets språkutveckling, både positivt och negativt. (Roos & Fischbein, s. 40; Stakes handböcker 61 2005, s. 23-24)

Att läsa mycket för barn är viktigt för språkutvecklingen, eftersom sagoläsningen stimulerar barnets språk och språkinlärningsförmåga. Sång och musik är även viktigt och betydelsefullt för språket. Man kan träna språk på ett lekfullt sätt tillsammans med barn genom sånger, sånglekar, rörelsesånger, rim och ramsor samt med hjälp av munmotoriska övningar. (Stakes handböcker 61 2005, s. 23-24)

Inom småbarnsfostran utvecklar barn färdigheter och lär sig regler för livet. I den dagliga verksamheten har barn möjlighet att utveckla sina praktiska färdigheter, sitt tänkande, sin skapande uttrycksförmåga, sina känslor och framför allt sina språkliga färdigheter. Språket är ett medel för kommunikation och växelverkan inom alla de innehållsmässiga inriktningarna. Därför är det väldigt viktigt att fostrarna i alla vård-, fostrings- och undervisningsanknutna situationer använder ett gott och berikande språk och på alla sätt försöker knyta an till barn genom språklig kommunikation. När vuxna förmedlar vilja, glädje och meningsfullhet i sin kommunikation med barnet och när de förstår varandra innebär det att man på en ömsesidig nivå bekräftar varandra, vilket inte är beroende av ett korrekt språk. Om ett barn ska kunna utveckla automatiserade språkliga verktyg, som behövs för att barnet ska klara skolan, behöver det vistas i miljöer med rikt och korrekt språk. (Roos & Fischbein, s. 45-46; Stakes handböcker 61 2005, s. 23-24)

2.3 Språklig identitet

Språket är ett nödvändigt redskap för vårt tänkande och för vår kommunikation. Det möjliggör även de komplicerade sociala relationer som på många olika sätt är viktiga för

människans välbefinnande. Nära och kontinuerliga relationer som bygger på en gemensam kommunikation ger en grundtrygghet i tillvaron. De mellanmännsliga relationerna som är viktiga med tanke på gemenskap och en allmän känsla av tillhörighet samt meningsfullhet bygger också på en tillgänglig och fungerande kommunikation. En klar språklig identitet gör att individen eller gruppen känner sig som en del av det omgivande samhället. (Hoyer., Londen. & Östman. 2006, s. 59)

2.4 Social kognition bland barn

Social kognition är en förutsättning för förmågan att tänka kring vad andra människor tänker och känner, men även en förutsättning för till exempel en god förmåga att formulera och skriva texter och berätta. Det förutsätter nämligen att man kan förstå hur man bör formulera sig för att andra ska förstå vad man menar. Att kunna tänka om andras tänkande är alltså en förutsättning för framgångar även i skolsammanhang. (Roos. 2006, s.161-162)

Studier har visat att när ett barn har svårigheter att utveckla ett aktivt språk så drabbas också barnets sociala förmåga och möjlighet till tänkande om andras tänkande, s.k. social kognition. Döva teckenspråkiga barns sociala kognition försenas men verkar utvecklas vidare, vilket man inte i lika hög grad ser ske i grupper av till exempel autistiska barn. Man ser också en klar skillnad mellan döva barn som enbart har undervisats oralt, de som fått teckenspråk sent samt de som fått teckenspråk i tidig ålder där det visat sig att de teckenspråkiga barnen överträffar de övriga grupperna. (Ibid. s. 161-162)

3. Barn i behov av kommunikationshjälp

En person som inte kan uttrycka sig med ord och som inte kan kommunicera med omgivningen behöver någonting som ersätter de talade orden och som hjälper personen i fråga att göra sig förstådd.

3.1 Barn med autism

Ett barn med en autismspektrumstörning har en störning i hjärnans funktioner. Orsaken till den kan variera, bland annat kan det bero på en skada under graviditeten, förlossningen eller senare olika sjukdomar. Ibland kan det även bero på genetiska faktorer. Redan tidigt i livet påverkar störningen i barnets hjärna dess förmåga att ge och ta emot kommunikation samt att samspela med andra. (Bergquist., m.fl. 2007, s. 113)

Kännetecknen vid autism är att detta tillstånd framförallt drabbar förmågan till kommunikation, den sociala förmågan samt beteendet. När en person lider av autism har denne svårt att förstå hur saker och ting hänger ihop. Personens reaktion i olika situationer kan variera på yttre omständigheter. En person med autism fastnar oftare och lättare i detaljer än att se den stora helheten. Personen har svårt att tolka andras kroppsspråk och förstå alla sociala regler som råder i samhället. De kan därför ibland upplevas antingen klumpiga och framfusiga eller väldigt tillbakadragna och skygga. En teori bygger på att personer med autism har svårigheter med "theory of mind", vilket betyder att man saknar förmågan att ta andras perspektiv och att förstå att andra människor också har känslor och tankar. De kan också ha svårt att sortera sina sinnesintryck samt oviktig och viktig information. De kan till exempel bli irriterade över datorsurret eftersom de kan uppfatta det ljudet lika starkt som människorösten. (Heister Trygg. 1998, s. 173-174; Falck. 1995, s. 8)

Sedan 1940-talet har autism framförallt kommit att användas för att beskriva ett syndrom hos barn men innan dess så användes beteckningen "autistisk" endast om vuxna patienter. De mest förekommande symptomen vid autismstörningar är stora svårigheter med ömsesidig social interaktion, stora svårigheter med ömsesidig kommunikation och stark begränsning i beteendet när barn normalt fantiserar och leker. Vid många och svåra symptom så blir diagnosen autism, om barnet har mera lindriga symptom kan diagnosen bli Aspergers syndrom vilket är en annan autismliknande störning. Det är vanligt att barn med autism och autismliknande tillstånd får vänta många år innan de får en diagnos, trots att symptomen i

allmänhet finns från födseln eller syns inom de första två levnadsåren. (Beckman, Kärnevik & Schaumann. 1994, s. 9-12)

Nästan alla barn med autism har någon mätbar avvikelse i hjärnans struktur, de flesta forskare är eniga om att autism alltid har biologiska orsaker. Det har även påvisats att det finns ett samband mellan sociala interaktionsstörningar/kommunikationsstörningar både hos släktingar och hos barnet i dessa fall vid autism. Åtminstone fem till tio procent är ärftlig enligt Beckman., Kärnevik., Schaumann. Vid autism yttrar sig kommunikationsstörningarna bland annat genom avsaknad av talspråk och annars som upprepningar av olika slag och grad. (Beckman., Kärnevik. & Schaumann. 1994, s. 9-12; Dahlin., Magnusson. & Rydell. 1975, s.10)

3.2 Barn med hörselnedsättning

Hörselhandikapp är ett begrepp som ibland används för både döva och hörselskadade personer, sådana som inte har en normalt fungerande hörsel helt enkelt. Döv kallas den som har en så pass grav hörselskada att hörapparaten inte hjälper och personer som är döva kan alltså inte höra något ljud alls och kan inte uppfatta något kring ljudet heller. Hörselskadad kallas den som har en kronisk hörselnedsättning som påverkar förmågan att tala och höra. (Bergquist. m.fl. 2007, s. 152-155)

De flesta hörselskador hos barn har ärftliga orsaker. Trots att det är ärftligt så vet många föräldrar som får ett hörselskadat barn inte om någon annan person som har hörselskada i släkten; orsaken kan alltså finnas många generationer bakåt i släkten. Andra orsaker till en hörselskada kan vara för tidig födsel, missbildningar och skador som uppstått på grund av läkemedel. Även hjärnhinneinflammationer kan orsaka dövhet. (Ibid. s. 152-155)

Ifall hörseln är nedsatt eller om barnet är dövt så kommer språket och talutvecklingen att påverkas redan i tidig ålder. Den döva babyn svarar på leenden och skrattar och gråter precis som andra barn, det är därför lätt hänt att det kan gå flera månader innan man upptäcker en hörselskada eller dövhet hos ett litet barn. En del döva barn kan få cochlea-implantat och om barnet har en lindrigare hörselskada kan barnet istället få hörapparat eller andra fria hjälpmedel. En hörselskadad person kan oftast få hjälp med en hörapparat för att höra ljud och

få en förståelse kring ljudet. Hörselskadade har som alla andra barn med funktionshinder förtur till den kommunala barnomsorgen. (Bergquist. m.fl. 2007, s. 152-155)

Föräldrar till barn med särskilda svårigheter är mer beroende av socialt stöd, samhällets stöd och professionell hjälp än föräldrar generellt. Då ett barns hörselskada diagnostiseras behöver barnets föräldrar naturligtvis få information om dövhet, hörselskador, habilitering, kommunikationsmetoder och skolmöjligheter. Men endast information är inte tillräckligt. Vid krissituationer, speciellt när ett barn med särskilda behov föds, är en positiv familjesammanhållning och ett gott förhållande mellan föräldrarna viktiga faktorer som påverkar hur väl de klarar av den nya situationen. Ett problem är dock att föräldrarnas sociala nätverk sällan kan ge ett tillräckligt täckande och lämpligt stöd. Betydelsen av att få dela sina erfarenheter och tankar med personer i en liknande situation är välkänd och empiriskt dokumenterad. Därför är kontakten med andra föräldrar till döva barn oersättlig för att minska stressreaktioner. Faktum är att föräldrar med döva barn rapporterar att de har erhållit det bästa sociala och emotionella stödet från andra föräldrar till döva barn som de har varit i kontakt med. (Östman. 2005, s. 96-97)

3.2.1 Cochlea-implantat

Teckenspråkets roll inom dövsamfundet och dövundervisningen har genom tiderna varit en väldigt känsloladdad fråga och har varit föremål för häftiga debatter och åsikter. Även om teckenspråkets status med tiden har blivit bättre, så har utvecklingen av avancerade hörapparater eller hjälpmedel som cochlea-implantat på sistone gett upphov till en ny debatt om teckenspråkets och dövulturens betydelse; både inom dövsamfundet, bland hörande föräldrar till döva barn och inom läkarkåren. (Östman. 2005, s. 91-93; Cochlear Ltd 2015)

Skillnaden mellan en hörapparat och ett cochlea-implantat är att en hörapparat förstärker ljudet, medan ett cochlea-implantat (CI) är ett högteknologiskt hjälpmedel som direkt och på elektrisk väg stimulerar hörselnerverna i innerörat. Ett CI skickar en elektrisk impuls direkt till hörselnerven, förbi de skadade organen i innerörat. Implantatet skickar alltså ljudsignaler direkt till hjärnan. Cochlea-implantatet består av många olika delar. Vissa av delarna implanteras på kirurgisk väg under huden strax bakom örat medan mikrofonen är placerad bakom örat med hjälp av magneter. Talprocessorn, som är förhållandevis liten, kan bäras på olika ställen som till exempel i fickan, under kläderna eller i ett hängsle. (Östman. 2005, s. 91-93; Cochlear Ltd 2015)

Implantatet var i början avsedd främst för vuxna döva, alltså personer som i vuxen ålder drabbats av grav hörselnedsättning. I USA genomfördes de första cochlea-implantatoperationerna på vuxna döva år 1983 och år 1990 gjordes de första operationerna på döva barn. Även i Finland utfördes de första CI-operationerna i början av 1980-talet. (Östman. 2005, s. 91-93; Cochlear Ltd 2015)

Många hörande föräldrar till döva barn känner att det vill ge sitt barn alla tänkbara förutsättningar att utvecklas och bli delaktiga i samhället. Föräldrarna känner att det vore fel att inte ge barnet möjlighet att lära sig uppfatta, förstå och själva producera tal. Detta är lätt att förstå liksom det är lätt att förstå att hörande föräldrar ser en CI-operation som en väg till ökad delaktighet i det hörande samhället för sitt barn, till exempel i form av större socialt umgänge och ökade utbildningsmöjligheter. I vissa fall betraktas dock CI felaktigt som ett botemedel mot både dövhet och mot föräldrarnas sorg över att ha ett dövt barn. (Östman. 2005, s. 91-93; Cochlear Ltd 2015)

Antalet barn som får ett CI ökar hela tiden och det verkar som att också barn med en grav hörselnedsättning kan dra nytta av ett CI eftersom att de i mindre grupper kan klara av talspråkskommunikation väldigt bra. Teckenspråket är dock ofta oersättlig i klassrummet och i övriga gruppsituationer där mycket extra ljud kan förekomma. Även för barnets språkliga, kognitiva och sociala utveckling är teckenspråket en viktig faktor. (Östman. 2005, s. 91-93; Cochlear Ltd 2015)

Inom dövsamfundet motsätter sig många personer CI-operationer för barn som fötts döva eftersom de anser att teckenspråket är de dövas språk och att teckenspråket ligger som grund för dövas språkliga och kulturella identitet. Eftersom operationerna är relativt nya, finns det tyvärr inte mycket forskning om vare sig de positiva eller negativa följderna av att växa upp med ett CI. Man bör dock komma ihåg att betydelsen av och förutsättningarna för ett cochlea-implantat är helt olika för barn som föds döva jämfört med personer som förlorar hörseln i vuxen ålder. För vuxna som förlorar hörseln kan en lyckad CI-operation märkbart höja livskvaliteten eftersom när förmågan att uppfatta och förstå tal bevaras så minskar risken för social isolering och arbetsoförmåga. (Östman. 2005, s. 91-93 & Cochlear Ltd 2015)

4. Teckenspråk

Uppskattningsvis finns det ungefär 70 miljoner döva i världen och det finns åtminstone 1500 olika teckenspråk. Alla dessa olika teckenspråk är naturliga språk i den mening språkvetare talar om naturliga språk. Det här betyder bland annat att det inte finns något ord-för-ord-förhållande mellan till exempel finskt teckenspråk och finskt talspråk utan språken har helt olika grammatik. Teckenspråk är också naturliga i den mening att ingen har "hittat på" eller "skapat" teckenspråk, utan teckenspråk har utvecklats spontant precis som alla andra naturliga språk. Det betyder att man kan uttrycka och säga allt med teckenspråk som man kan uttrycka med talspråk eller skriftspråk. Språket har vuxit fram i en kultur där människor använder sitt teckenspråk som modersmål i sin vardagliga kommunikation och språket har med tiden utvecklats runt om i världen i olika dövsamfund. (Östman. 2005, s. 9; Jantunen. 2003, s. 19; Østern. & Heilä-Ylikallio. 2004, s. 165)

Att teckna är inte det samma som att stava ord med handalfabetet, det vill säga att rada bokstäver efter varandra med hjälp av de handformer som publikationer ofta använder som allmän symbol för teckenspråk. Användningen av ett handalfabet för att beskriva det man ska ha sagt är mycket minimal i de flesta teckenspråk; det finns teckenspråk som inte använder sig av bokstavering alls. De språkliga symbolerna som motsvarar orden i talade språk kallas tecken. (Östman. 2005, s.9-10; Jantunen. 2003, s.19-21; Østern. & Heilä-Ylikallio. 2004, s. 166)

Eftersom det finns så många olika teckenspråk i världen är det klart att teckenspråk inte är ett universellt språk. Det finns heller ingen direkt släktskap mellan det teckenspråk som används inom ett talspråksområde och det omgivande språket eftersom de inte har med varandra att göra över huvud taget.

För en person som har teckenspråk som sitt modersmål är ett skriftspråk det första främmande språket personen råkar ut för. De flesta döva har teckenspråk som modersmål – äldre människor som förlorat sin hörsel när de blivit gamla eller vuxna personer som förlorat sin hörsel till exempel i en olycka hör i det här avseendet till en annan grupp, eftersom de oftast behåller sin talförmåga även efter att de blivit döva. Döva är inte heller "dövstumma"; dels är de inte stumma eftersom de använder sig av teckenspråk, dels har de flesta döva ingen fysisk svårighet att frambringa ljud. (Östman. 2005, s. 9-10; Jantunen. 2003, s. 19-21; Østern. & Heilä-Ylikallio. 2004, s. 166)

Teckenspråk är inte ett ”dövspråk” utan det finns många som inte är döva som ändå har teckenspråk som sitt modersmål, sådana kan vara hörande barn till döva föräldrar. Många döva eller teckenspråkiga personer anser att det är nedlåtande att bli kallad till exempel ”hörselskadad”. Att tillhöra gruppen döva eller gruppen teckenspråkiga ger personen en gruppidentitet med tillhörande stolthet som gruppmedlem. Den gruppidentiteten är svårare att känna om man definieras negativt i relation till majoriteten i samhället som inte är ”skadad”, ”handikappad” eller ”funktionshindrad”. (Östman. 2005, s. 11)

Rent språkvetenskapligt ska man komma ihåg att det finns olika skillnader inom ett teckenspråk liksom inom vilket annat språk som helst; det finns alltså geografiska och sociala dialekter och olika typer av idiolektal variation eller gruppvariation inom ett teckenspråk. Det är lika svårt att avgöra om vi har att göra med två olika teckenspråk eller med dialekter av ett och samma teckenspråk, som det är att avgöra om till exempel svenskan och norskan respektive sverigesvenskan och finlandssvenskan är olika språk eller olika varianter av samma språk. (Östman. 2005, s. 11-12)

Teckenspråket är ett väl utvecklat språk med stort symbolförråd som de döva använder sig av. De dövas teckenspråk har sina egna grammatikaliska regler och är inte på något sätt besläktat med svenska språket eller något annat språk. Däremot är olika teckenspråk i hela världen besläktade med varandra. De dövas teckenspråk är för hörande personer svårt att lära sig. Det beror på att man måste leva bland döva i många år för att kunna lära sig deras språk fullt ut. I teckenspråket uttrycks en stor del av syntaxen genom mimik, kroppshållning och rörelser jämsides med språkets symboler; det vill säga handens tecken. De olika tecknena i teckenspråket bygger på lättolkade rörelser och det gör att föreställningar med logisk koppling till någon aktivitet har egna tecken, medan andra föreställningar saknar egna tecken och kanske måste bokstaveras för att motparten ska förstå vad man menar. Teckenspråkets speciella karaktär begränsar alltså möjligheterna till kommunikation för icke läs- eller skrivkunniga. (Falck. 1995, s. 12-13)

4.1 Teckenspråket i barns tidiga utveckling

Barn är tidigt aktiva i interaktionen med sin omgivning och denna interaktion anses vara en förutsättning för lärandet. Det råder utan tvivel enighet om språkets och interaktionens viktiga roll för tänkande och lärande, inte bara i den tidigare forskningen utan också i kognitiv forskning. (Roos. 2006, s. 154-157)

Inom forskning som berör döva barns tidiga språkliga utveckling har man länge diskuterat vilket språk barnet ska lära sig, snarare än hur barnet ska utveckla ett språk över huvud taget. Enligt studier gjorda av Wallis, Musselman och MavKay (2004) kan man visa att bättre mental hälsa hos barnet, hänger ihop med att förälder och barn har ett gemensamt språk redan i ett tidigt skede av barnets liv. Vilket språk man använder, talat eller tecknat, visade sig inte ha någon betydelse. Det är istället kvaliteten på kommunikationen som är avgörande. Flera forskare framhåller här att när föräldrarna fokuserar på träningen av barnens förmåga att tala, finns det en risk att teckenspråket inte får den plats barnet behöver för att tidigt kunna komma igång med en fullvärdig interaktion med sin omgivning. (Roos. 2006, s. 154-157)

Studier tyder på att hjärnans språkliga bearbetning av teckenspråk går till på liknande sätt som bearbetningen av talade språk gör. Hörande barn jollrar, använder ett-ords satser och lär sig det talade språkets struktur och grammatiska regler i interaktion med sin omgivning. På samma sätt jollrar teckenspråkiga barn men med sina händer, de använder ett-teckenssatser och utvecklar sin förståelse för hur teckenspråk kan användas samt hur dess struktur är genom att integrera med människor i sin omgivning som även de behärskar teckenspråk. (Ibid. s. 154-157)

Vad gäller de kommunikativa färdigheter hos barn med hörselnedsättning och hos barn med cochlea-implantat tycks den nordiska forskningen vara överens om att barnen väljer den kod som är tillgänglig och erbjuds dem. Barnen anpassar även sitt kommunikationssätt till den de talar med samt till den situation de befinner sig i. Det anses inte vara en självklarhet att barnen bara ska erbjudas en talande miljö, eller en teckenspråkig, utan snarare att de behöver en tvåspråkig sådan; landets talade språk respektive det tecknade språket. (Roos. 2006, s. 154-157)

4.2 Tecknets betydelse

Tecknandet har flera olika betydelser när det gäller utvecklingen hos barn, här nämner vi de tre viktigaste av dem.

Det första är förståelse. Barnet lär sig förstå ett ord bättre om man tecknar ordet med händerna samtidigt som man säger ordet. Handens rörelser är lättare att uppfatta än själva talet, eftersom att barnet då ser ordet och uppfattar formen på ordet. När man tecknar leder det även till att vi pratar långsammare och tydligare med barnen. (Tisell. 2009, s. 8-13)

Det andra är kommunikation. Det är lättare för barn att säga ett ord med hjälp av tecken än att prata. När man pratar behöver man ha kontroll över läppar, tunga, stämband och lufttryck samtidigt, medan tecken rörelserna är lättare att göra och att se. Det är också lättare att visa hur barnen skall teckna ett ord med händerna än uttala ett ord med munnen. Huvudsyftet med att teckna ord är att skapa en levande kommunikation, där barnet ges möjlighet att samspela med en annan person, att fråga, svara och berätta. (Tisell. 2009, s. 8-13)

Det tredje är att bygga ett ordförråd och ett språk. För att få en fungerande kommunikation behöver barnet få ett fungerande ordförråd med många ord. När man senare har byggt upp ett ordförråd behövs även de olika beståndsdelarna för att bygga ett flytande språk. Det blir lättare för barnet att minnas alla dessa delar med hjälp av tecken, än att minnas alla olika ljud och böjningar i ljudet. (Ibid. s. 8-13)

4.3 Det finlandssvenska teckenspråket

Det anses allmänt att det tecknade språken i vårt land har sitt ursprung i det teckenspråk som den döva finlandssvensken Carl Oscar Malm hade lärt sig under sin skoltid i Sverige. Efter att han återvänt till sitt hemland efter avslutad skolgång grundade han Finlands första dövskola i Borgå år 1846. Ett dövsamfund började uppstå i och med att döva kom samman i de skolor som så småningom grundades efter detta och där undervisningsspråket var teckenspråk. Aktiva döva var med om att grunda dövföreningar och Finlands Döva Förbund r.f. (Östman. 2005, s. 57; Jantunen. 2003, s. 22-25)

I och med att talmetoden blev dominerande inom dövundervisningen skiljdes döva från svenska och finska hem åt och placerades i olika skolor. Efter att skolan i Jakobstad lades ner 1932, blev skolan i Borgå den enda skolan för döva elever från svenska hem. De statliga internatskolorna för döva blev samlingspunkten för inläringen av teckenspråk och anammandet av dövkulturen för den stora majoriteten döva barn med hörande föräldrar. De olika skolorna kom med tiden att representera olika geografiska teckenspråksdialekter. (Östman. 2005, s. 57; Jantunen. 2003, s. 22-25)

Ännu i dag säger sig en del döva kunna avgöra vilken statlig dövskola en annan döv person gått i, detta endast genom att iaktta hens teckenspråk. Denna åtskillnad, på basis av skola, mellan finska och finlandssvenska döva är sannolikt orsaken till att det finska och det finlandssvenska teckenspråket utvecklades åt olika håll. Svenskan har varit det språk som

påverkat det finlandssvenska teckenspråket mest, medan det för det finska teckenspråkets del varit finskan. Enligt Jantunen är det finska och det svenska teckenspråket ändå släktspråk eftersom de har samma ursprung, men som med tiden utvecklats till två självständiga språk. (Östman. 2005, s. 57; Jantunen. 2003, s. 22-25)

5. Alternativ Kommunikation

Till de alternativa kommunikationssätten hör signaler, symboler och tecken men även mimik, gester och kroppsspråk. För att dela upp dessa kan man dela upp dem i kategorier om kommunikationssätt som utgår från den egna kroppen samt kommunikationssätt som utgår från visuella stimuli. (Heister Trygg. 1998, s. 49, 51; Von Tetzchner. & Martinsen. 1991, s. 20-21)

Till det kommunikationssätt som utgår från den egna kroppen hör bland annat naturliga reaktioner, signaler, gester, teckenkommunikation och teckenspråk. Mycket av den kommunikation vi använder oss av, talhandikappade och icke talhandikappade, bygger på att vi använder oss av den egna kroppen, hur vi rör oss samt våra gester och vår mimik. För en person som har ett talhandikapp kan även dessa icke-verbala kommunikationssätt vara svåra, speciellt i samband med ett rörelsehinder. Det är dock viktigt att man tar till vara de icke-verbala kommunikationsmedlen så att man kan ge goda förutsättningar till kommunikation hos den som behöver alternativ och kompletterande kommunikation (AKK). Att använda till exempel händer för att uttrycka sig är för många lättare än att använda språket. (Heister Trygg. 1998, s. 49, 51; Von Tetzchner. & Martinsen. 1991, s. 20-21)

Med naturliga reaktioner menas de spontana och icke viljemässiga svaren på en inifrån eller utifrån kommande retning. Exempelvis vid hunger, rädsla och glädje reagerar personen genom kroppsliga uttryck, till exempel genom svettning, att man rodnar/blir kall, kroppen rycker till eller att man ler/skrattar. De naturliga reaktionerna är en viktig funktion i kommunikationen med personer med talhandikapp eftersom dessa ibland kan vara de enda sätten för omgivningen att tolka personens känslor och stämningar. (Heister Trygg. 1998, s. 51)

Med signaler menar man de fysiska företeelser som förmedlar ett budskap från en sändare till en mottagare. Signalerna har en avsikt och är betydligt mer medvetna än de naturliga

reaktionerna. När man besvarar de naturliga reaktionerna kopplas dessa till en speciell respons och kan på så sätt övergå till att fungera som signaler från brukaren till omgivningen. För den som inte kan använda sig av ord eller som förstår vad som sägs är signalerna en viktig del i kommunikationen. Detta eftersom tydliga signaler kan kopplas till händelser, personer och föremål som också kan användas från omgivningen till brukaren. (Heister Trygg. 1998, s. 51)

Kroppsrörelser som har ett visst syfte eller innebörd kallas för gester. I den normala kommunikationen har gesterna en stor betydelse vid sidan om talet. På samma sätt är gesterna av stor betydelse i kommunikationen hos en person med talhandikapp, men kan här vara annorlunda och ibland svårtydda. Det är viktigt att ta tillvara och uppmuntra bruket av gester så att de kan utvecklas hos AKK-brukaren. Hen kan använda sig av gester till omgivningen på samma sätt som omgivningen kan använda sig av gester i kommunikationen till brukaren. (Ibid. s. 51-52)

Teckenkommunikation är ett samlingsnamn för olika sätt att använda teckenspråkets tecken tillsammans med hörande personer med utvecklingsstörning eller med försenad språkutveckling. Teckenkommunikation eller tecken som stöd använder sig av teckenspråkets tecken, ibland förenklade. Tecknen används både för att brukaren skall kunna uttrycka sig till omgivningen men också för att brukaren skall kunna förstå budskapet från omgivningen. Tecknen används för att förstärka det viktigaste ur en mening. (Ibid. s. 52)

Teckenspråket i detta sammanhang används för till exempel personer med lindrig utvecklingsstörning, hörselskador, dövhet eller för personer med stora svårigheter i tolkningen av hörselintryck. Det som skiljer teckenspråket från teckenkommunikationen är att i teckenspråket tillämpar man grammatiken i de dövas språk och utesluter talet helt. (Heister Trygg. 1998, s. 52; Falck. 1995, s. 12-13)

När en person inte använder sig av den egna kroppen för att uttrycka sig eller när detta inte är tillräckligt för att kunna uttrycka sig använder man sig av yttre föremål som kan fungera som signaler eller symboler. Dessa bygger på visuella (synliga) symboler och verkliga föremål/ritade/tryckta (grafiska) symboler. (Heister Trygg. 1998, s. 52)

Konkreta föremål kan till exempel vara helt vardagliga föremål, som bland annat en sked. Genom att visa en sked signalerar man en måltid, en handduk signalerar ett bad. Detta kommunikationssätt används alltså oftast från omgivningen som stöd för förståelse. Detta

kommunikationssätt används för personer där språket är starkt nedsatt eller helt saknas. (Heister Trygg. 1998, s. 53)

Istället för föremål kan man använda sig av fotografier av till exempel aktiviteter, platser, föremål eller välkända personer. Dessa foton kan användas bland annat i specifika situationer som till exempel under en butiksvistelse där inköpslistan består av avbildade varor eller också i mer allmänna situationer där olika foton ger möjlighet att informera och berätta. (Ibid. s. 52)

Bliss används av personer som är icke-talande och icke läskunniga med motoriska handikapp. Man använder sig av 100 geometriska grundformer som kan skapa en oändlig kedja av symboler. Känslor kan till exempel representeras av hjärtformer, färdssätt kan representeras av hjulet och tiden av solen. Blissystemet uppgörs av en standardkarta med symboler som är lika i alla länder, men i de flesta fall utformar man en personlig karta för olika individer. (Heister Trygg. 1998, s. 54-55; Falck. 1995, s. 37)

5.1 Alternativ och Kompletterande Kommunikation (AKK)

Att kunna uttrycka sina känslor, tankar, önskemål och behov i ord är någonting som känns självklart för oss människor. När detta inte fungerar och en person inte kan göra sin röst hörd och inte kan samtala om "allt och ingenting", anser vi människor att det blir svårt att kommunicera med andra medmänniskor och att detta i sin tur medför ett hinder i samvaron med andra. (Heister Trygg. 1998, s. 7)

Att inte kunna prata medför en förminskad möjlighet till kommunikation med andra människor, men man kan inte säga att all möjlighet försvinner i och med att talet uteblir. Att kommunicera betyder inte enbart att man talar, utan vi människor kommunicerar på så många andra sätt än med enbart ord. Vi använder oss av kroppsspråket, vår mimik, ögonkontakten samt olika gester. Hörande människor som har svårigheter att uttrycka tal och andra språkliga störningar, använder oftast både tecken och grafiska samt dit tillhörande tecken. (Heister Trygg. 1998, s. 7; Jantunen. 2003, s. 9)

Människor som har talhandikapp har tillgång till en rad olika hjälpmedel för att underlätta vardagen. Tidigare använde man sig av bilder, bokstavstavlor och ordtavlor i arbetet med denna grupp människor. På senare tid har man utvecklat andra symbolsystem, till exempel på

70-talet kom symbolspråket Bliss medan man på 80-talet utvecklade det grafiska kommunikationssättet Pictogram. (Heister Trygg. 1998, s. 7-8.)

5.2 Autism och Alternativ och Kompletterande Kommunikation (AKK)

Bland personer som är autistiska finns det både de som inte utvecklar någon språklig förmåga, men även sådana som kan prata och som förstår mycket. De flesta personer med autism har liten mimik och ett sparsamt kroppsspråk. Gemensamt för alla med autism är dock att förståelsen av olika saker är väldigt konkret. Säger någon till exempel att man skall hoppa över maten så betyder det att man bokstavligen skall göra det. (Heister Trygg. 1998, s. 174)

För tillfället finns det ingen speciell AKK för personer med autism. På flera områden dock, förespråkar man användningen av grafisk AKK eftersom den visuella förmågan är starkare än den auditiva hos de flesta med autism. Man anser också att det grafiska AKK skulle vara den bästa lösningen eftersom symbolen finns kvar i rummet vilket det talade ordet inte gör och det manuella tecknet bara gör i en kort stund. (Ibid. s. 175)

En del personer med autism är helt beroende av AKK för att kunna förstå och göra sig förstådda medan andra enbart behöver det som stöd tillsammans med talet. Det AKK som oftast används med personer med autism är teckenkommunikationen och olika former av grafiska kommunikationssätt. (Ibid. s. 175)

En person med autism har som sagt väldigt svårt att generalisera situationer och detta betyder att om han eller hon lärt sig att använda sig av AKK i en viss situation eller tillsammans med en viss person är det inte säkert att han eller hon använder sig av det i en annan situation eller tillsammans med en annan person. (Ibid. s. 176)

Social kontakt behöver inte alltid, eller ibland till och med aldrig, betyda någonting för en person med autism. Detta medför att man måste ta tillvara på och vara lyhörd för de situationer som individen visar intresse för. Det mest framgångsrika sättet att uppnå vägen till samspel är att just utgå från individens intresse och arbeta utifrån det. (Ibid. s. 176)

6. Tecken som Alternativ och Kompletterande Kommunikation (TAKK) och Tecken Som Stöd (TSS)

TAKK står för Tecken som Alternativ och Kompletterande Kommunikation. Det betyder att man kompletterar det talande språket med teckenspråkets handrörelser för att tydliggöra det man säger. När man talar och tecknar samtidigt så blir tecknen det som betonar de viktigaste orden i det man säger. Inlärningsprocessen förenklas och förstärks när man använder tecken eftersom man då både hör, ser och känner orden i meningen. (Tisell. 2009, s. 8-13)

På många daghem och förskolor används TAKK för barn som har ett annat modersmål än det som pratas, för att lättare kunna kommunicera och förstå. På senare tid har det också blivit allt vanligare att man använder tecken som komplettering till talet för att ge ett extra stöd och för snabbare talutveckling åt mycket små barn. Man kan enkelt jämföra tecken som understrykningar i meningar. De förstärker de viktiga orden och gör det enklare att förstå. (Ibid. s. 8-13)

6.1 Vad är Tecken som stöd (TSS)

Tecken som stöd (TSS) är det talade språket i kombination med teckenstöd, man kan säga att TSS är ett kommunikationssätt som innebär att man talar svenska och samtidigt tecknar som stöd för avläsningen. Tecknen som man använder i detta kommunikationssätt är från det svenska teckenspråket. TSS används oftast med sådana som har lärt sig ett talat språk med på senare tid blivit döva, främst för att bibehålla sitt eget modersmål och för att förstärka de betydelsefulla orden i meningen. Man tecknar vanligtvis inte hela meningen i TSS utan främst de betydande orden i meningen. (Heister Trygg. 1998, s. 52)

När man lär sig använda tecken som stöd kan man använda sig av tecknade bilder av tecken eller fotograferade tecken-bilder. Tecken-bilderna motsvarar meddelandens betydelser eftersom uttryckens nyckelord tecknas efter varandra ett och ett. Tecken-bilderna man använder sig av gör det lättare att minnas tecknen och inspirerar personen till att börja använda dem. (Pulli. 2012)

7. Bildstöd och Grafiska symboler som Alternativ och Kompletterande Kommunikation (GAKK)

Bildstöd är ett hjälpmedel som använder sig av bilder, föremål och symboler för att ge kompletterande kommunikationshjälp. Bildstöd handlar om att förenkla information och göra vardagen mer konkret. De är ett hjälpmedel för att planera, komma ihåg och så vidare. Olika symbolspråk inom bildstöd är till exempel Pictogram och Pecs-bilder. (Falck. 1995, s. 47-49)

GAKK står för Grafiska symboler som alternativ och kompletterande kommunikation. I GAKK används föremål, bilder, symboler och it för att underlätta och utveckla kommunikation och språk hos ett barn behov av språkligt stöd. Grafisk kommunikation är ämnad för människor vars nivå av språklig förståelse är annorlunda. De flesta som använder sig av GAKK har inte börjat använda det av sig själva utan har behövt personer som kan vara förebilder eller modeller genom så kallat ”pekprat”. Grafisk kommunikation används t.ex. när man i en kommunikationssituation sänder och mottar meddelanden som man kan utnyttja i olika metoder och system för bildkommunikation. Dessa meddelanden har utvecklats för personer med kommunikationshandikapp eftersom de ger ett tydligt visuellt stöd för att kommunicera och bygga språk. Det kan även användas som minnesstöd och underlag för samtal. (Jantunen. 2003, s. 45; Heister Trygg. 2010, s. 27; Grafisk AKK 2012)

7.1 Pictogram

Pictogram är ett grafiskt kommunikationssystem som grundar sig på ett kanadensiskt pic-system som är utgivet 1980. Behovet av dessa kommunikationssystem väcktes efter ett misslyckat försök med Bliss. Pictogram-symbolerna är vita mot svart bakgrund eftersom det är lättare att urskilja vita bilder mot svart bakgrund än tvärtom. Pictogram är ett snabbtillgängligt hjälpmedel i kommunikationen för icke-talande eller icke-läskunniga människor. (Falck. 1995, s. 47-49; Jantunen. 2003, s. 30)

När man använder sig av Pictogram så använder man sig av symboler som är baserade på barnets språk (Heister Trygg. 1998, s. 54). Pictogram är ett visuellt språk som är utvecklat för personer med kognitiva svårigheter. Systemet innehåller idag ungefär 2000 bilder, varje bild i systemet står för ett ord eller ett begrepp, som bland annat ”flicka” eller ”glad”, men bildernas antal varierar beroende på vilket land man befinner sig i. Personer som har en begränsad

förmåga att tala, läsa och skriva kan med pictogram kommunicera och får på så sätt ett språk i bilder. Man kan använda pictogram i alla vardagliga situationer, så som i planeringskalendrar, dagsscheman, inköpslistor, kommunikationskartor eller i andra situationer. (Specialpedagogiska skolmyndigheten 2010; Jantunen. 2003, s. 30)

7.2 Pecs-bilder (Picture Exchange Communication System)

Pecs-metoden, eller pecs-bilder som vi också använder som benämning är en förkortning av Picture Exchange Communication System, en metod som har utvecklats i USA. Pecs-metoden är en del av AKK som främjar kommunikationsinlärningen hos barn med språksvårigheter, metoden är främst utvecklad för personer med autism. Pecs är en metod som grundar sig på barnets eget initiativtagande i sociala situationer. (Nivarpää-Hukki., Tanskanen. & Tarpila. 2008)

Ett barn med autism, hörselnedsättning eller annan störning som påverkar kommunikationen kan med hjälp av Pecs-bilder lära sig grunderna i kommunikation. Detta är en metod som är lätt att lära och kräver inga svåra specialkunskaper. Barn som använder sig av Pecs-metoden har ofta en egen mapp med Pecs-bilder som de dagligen använder sig av när de kommunicerar. Pecs-bilderna är till skillnad från pictogram, inte svartvita utan varje bild har färg med enkla ritade figurer av föremål eller olika situationer. (Nivarpää-Hukki., Tanskanen. & Tarpila. 2008)

Pecs-metoden har sju olika skeden som man går igenom när man skall lära sig använda Pecs-bilderna. De olika skedena är upplagda enligt svårighetsgrad. Först skall barnet lära sig vad bilderna betyder samt idén med byten. Barnet skall alltså välja en bild som visar det föremål som barnet vill ha och ge bilden åt en vuxen som i sin tur ger barnet föremålet som bilden visar. Vartefter barnet lär sig så går man vidare till nästa skede. När barnet har gått genom alla skeden skall barnet ha en fungerande kommunikation och kunna skapa meningar med bilderna. (Nivarpää-Hukki., Tanskanen. & Tarpila. 2008)

8. FN's konvention om barns rättigheter

I konventionen om barns rättigheter ställs barnens rättigheter i främsta rum. Förutom det grundläggande värdet så finns fyra allmänna principer när det gäller barns rättigheter. Dessa är: ett förbud mot diskriminering och ett krav om att barnen skall behandlas jämlikt, barnets bästa, barnets rätt att leva och att utvecklas harmoniskt, barnets åsikt skall beaktas. (Lapsiasia: FN:s konvention om barns rättigheter 2015; Barnombudsmannens byrå 2009:5, s. 8-41; Konventionen om barns rättigheter 2009)

Oberoende vilken ålder en människa är gäller alla de mänskliga rättigheter som finns. Konventionen om barnens rättigheter gäller alla under 18 år och den kom till för att trygga barns särskilda behov och intressen. Konventionen om barnens rättigheter antogs av FN:s generalförsamling år 1989 och alla världens länder med undantag för två, skrev under konventionen. Finland undertecknade konventionen år 1991. Konventionen är bindande för staten Finland, kommunerna, barnens föräldrar och övriga vuxna. (Lapsiasia: FN:s konvention om barns rättigheter 2015; Barnombudsmannens byrå 2009:5, s. 8-41; Konventionen om barns rättigheter 2009)

Det är de vuxnas skyldigheter att barnens rättigheter tillgodoses. I allt det som rör barnet skall myndigheterna bedöma vilka följderna blir för barnet, ta hänsyn till barnets bästa och lyssna på barnets åsikter. Det primära ansvaret för barnets fostran och vård ligger hos föräldrar och vårdnadshavare. Dessa har rätt att få stöd, rådgivning och handledning för sina uppgifter inom detta och om föräldrarna eller vårdnadshavarna inte kan se till att barnet har det bra, trots alla dessa stödåtgärder, skall staten garantera att barnet får god vård genom till exempel fosterhem eller adoption. (Lapsiasia: FN:s konvention om barns rättigheter 2015; Barnombudsmannens byrå 2009:5, s. 8-41; Konventionen om barns rättigheter 2009)

FN:s kommitté för barnens rättigheter är de som har hand om uppföljandet av att alla inrättningar lyder konventionen och hur man skyddar barnens rättigheter. Varje land som skrivit under konventionen ska med fem års mellanrum rapportera om hur man går framåt i bevakandet av barnens rättigheter. Utgående från dessa rapporter presenterar sedan kommittén sina farhågor och rekommendationer för respektive land. I Finland är det utrikesministern som ansvarar för rapporteringen. (Lapsiasia: FN:s konvention om barns rättigheter 2015; Barnombudsmannens byrå 2009:5, s. 8-41; Konventionen om barns rättigheter 2009)

Konventionens innehåll kan sammanfattas i tre olika teman: alla barn har rätt till skydd och omvårdnad, de har rätt till en tillräcklig procent av samhällets resurser samt att de har rätt att med hänsyn till barnets ålder och mognad delta i beslutsfattande som gäller dem själva. (Lapsiasia: FN:s konvention om barns rättigheter 2015; Barnombudsmannens byrå 2009:5, s. 8-41; Konventionen om barns rättigheter 2009)

Till konventionen hör fyra viktiga huvudprinciper och dessa är att alla barn är jämlika, barnets bästa skall alltid prioriteras inom allt beslutsfattande som handlar om barnet, barnet har rätt till ett gott liv och barnets åsikter skall alltid beaktas. I Finland är det barnombudsmannens uppgift att övervaka och se till att barnets rättigheter tillgodoses. FN:s barnorganisation UNICEF har både rätt och skyldighet att kontrollera att konventionen genomförs på rätt sätt. Även andra barn- och ungdomsorganisationer har rätt att ge sakkunskap och arbetar också på olika sätt för att barnets rättigheter skall beaktas. (Lapsiasia: FN:s konvention om barns rättigheter 2015; Barnombudsmannens byrå 2009:5, s. 8-41; Konventionen om barns rättigheter 2009)

Om ett barn märker att de egna rättigheterna ignoreras kan barnet alltid diskutera saken med bland annat föräldrar, lärare och hälsovårdare eller också med en skolkurator eller någon annan pålitlig vuxen. (Lapsiasia: FN:s konvention om barns rättigheter 2015; Barnombudsmannens byrå 2009:5, s. 8-41; Konventionen om barns rättigheter 2009)

Utöver Konventionen om barnets rättighet finns även konventionen om funktionshindrade personers rättigheter. År 2006 godkände FN en konvention, en överenskommelse, om funktionshindrade personers rättigheter och denna konvention kompletterar alla FN:s andra konventioner som handlar om mänskliga rättigheter. Konventionen betonar att funktionshindrade personer skall ha samma rättigheter som alla andra människor i samhället. Det viktigaste budskapet i denna konvention är att man inte får behandla funktionshindrade annorlunda än man behandlar andra människor. (Social- och hälsovårdsministeriet 2007:4, s. 4-23; Finlands tyngdpunkter 2012; Lapsiasia)

Precis som alla andra har funktionshindrade personer rätt att på ett jämlikt sätt delta i samhället. Konventionen beskriver funktionshindrade personer som personer som har ett långvarigt handikapp, till exempel ett bestående rörelsehandikapp. Det kan även vara frågan om personer som har ett psykiskt-, intellektuellt- eller sinneshandikapp. (Social- och hälsovårdsministeriet 2007:4, s. 4-23; Finlands tyngdpunkter 2012; Lapsiasia)

En person är alltså funktionshindrad när det handikapp han eller hon har hindrar honom eller henne från att fullvärdigt och jämlikt kunna delta i samhällets alla verksamheter. Konventionen betonar därför att funktionshindrade personer har samma medfödda rättigheter och värde som vilken annan människa som helst. Funktionshindrade personer har samma grundläggande frihet och mänskliga rättigheter som alla andra människor i samhället. (Social- och hälsovårdsministeriet 2007:4, s. 4-23; Finlands tyngdpunkter 2012; Lapsiasia)

8.1. Grunderna för planen för småbarnsfostran

Grunderna för planen för småbarnsfostran är ett styrdokument på nationellt plan inom småbarnsfostran, det vill säga att planen anger småbarnsfostrans kvalitet och innehåll. Syftet med denna plan är att verkställandet av småbarnsfostran skall grundas på samma principer och vara jämlik. Grunderna för planen för småbarnsfostran styr alla verksamhetsformer inom småbarnsfostran som den offentliga sektorn erbjuder. (Stakes handböcker 61. 2005, s. 11)

Grunderna för planen för småbarnsfostran tar fasta på en hel del konkreta principer som är viktiga att känna till när man jobbar inom småbarnsfostran. Vi väljer att främst lyfta fram sådana punkter och värdegrunder som berör den grupp av barn som vi har valt att specificera oss på i lärdomsprovet. (Stakes handböcker 61. 2005, s. 19-20)

Varje barn har rätt till att växa upp, utvecklas och lära sig i trygga förhållanden. De har även rätt att bli förstådda och uppmärksammade enligt sin ålder och utvecklingsnivå samt få specialstöd i den mån som det behövs. (Stakes handböcker 61. 2005, s. 19-20)

I syfte att främja barns välbefinnande ska man beakta barn hälsa och funktionsförmåga. Om man tar hänsyn till detta och tryggar barnets grundläggande behov så respekteras och uppmärksammas barnet, vilket ger barn en sund självkänsla. Barnets förmåga att uttrycka sig och kommunicera med andra gynnas om barnet får god vård och uppfostran. (Stakes handböcker 61. 2005, s. 19-20)

När inlärningsmiljön planeras skall man beakta både de funktionella och de estetiska synpunkterna. En väl fungerande omgivning skall vara trivsamt och ge barnen möjlighet att leka, utforska, agera och uttrycka sig på många olika sätt. I en trivsamt miljö utvecklas barnen bättre eftersom de har lättare att intressera sig och bli nyfikna på nya saker i en trivsamt miljö.

I den tidiga barndomen ger barnet uttryck för sina känslor och viljor genom gester, miner och rörelser. För att få kommunikationen att fungera behövs en god fostrare som tar barnets signaler på allvar och lär sig barnets olika uttryck. Fostraren ska använda ett språk som barnet förstår och miljön skall ge möjlighet för barnet att förstå kommunikationen, oavsett hurudan kommunikation det är så ska den stödas och respekteras. (Stakes handböcker 61. 2005, s. 22)

I fostringsgemenskapen ska man utgå från barnets behov och anpassa sig efter barnens behov och rättigheter. Ett annat viktigt syfte med fostringsgemenskapen är att i ett så tidigt skede som möjligt känna igen de situationer då ett barn behöver särskilt stöd i sin fostran, utveckling eller inläring. Om barnet behöver särskilt stöd ska personalen och föräldrarna skapa en gemensam strategi som gynnar barnets inläring och välbefinnande. (Ibid. s. 36)

En individuell plan för småbarnsfostran ska göras upp för varje barn som erbjuds dagvård, planen görs i samråd med föräldrarna. Syftet med den individuella planen är att beakta barnets individualitet och föräldrarnas åsikter och önskemål kring barnets fostran. Planen gör det möjligt för personalen att fungera ändamålsenligt och konsekvent med barnets fostran samt uppmärksamma och jobba med barnens individuella behov. I den individuella planen skall det framkomma om barnet behöver särskilt stöd, vilket stöd barnet är i behov av och hur stödet skall arrangeras. (Ibid. s. 37-38)

När man bedömer barnets behov av särskilt stöd i småbarnsfostran, är det viktigt att känna igen och definiera barnets möjligheter i olika sammanhang och att fungera i olika miljöer. Syftet med att utreda behovet är att förebygga att barnet försummas och att man inte ges stödåtgärder direkt om så behövs. Stödet ska erbjudas på ett sådant sätt att det möjliggör att barnet kan vara en del av gruppen trots att barnet får särskilt stöd. Det stöd som barnet är i behov av ska sättas in så snabbt som möjligt i fostran. (Ibid. s. 37-40)

Enligt barnets behov kan man sätta in olika slags stödtjänster, som terapi, rehabilitering eller specialundervisning. För att det här ska fungera i praktiken måste ett samarbete mellan olika myndigheter och tillräckliga resurser, kompetent personal och tillräckliga material och utrymmen som tillgodoser barnets behov. (Ibid. s. 37-40)

Teckenspråket kan eventuellt vara ett barns modersmål eller barnets första eller andra språk. Småbarnsfostran skall för ett teckenspråkigt barn i första hand verkställas i en grupp som kommunicerar på teckenspråk eller i en blandgrupp där teckenspråkiga barn ingår, det vill

säga en grupp med teckenkommunikation och talat språk. Syftet med detta är också att barnet ska bekanta sig med användningen av en tolk i olika situationer. (Stakes handböcker 61. 2005. s. 44)

8.1.1 Pedersöre Kommuns plan för småbarnsfostran

Vi har valt att titta närmare på Pedersöre kommuns plan för småbarnsfostran eftersom en del av undersökningen är gjord inom Pedersöre kommun. Deras plan är specifikt inriktad på specialpedagogik och därmed även hur man ska bemöta barn i behov av särskilt stöd. Vi beskriver även närmare hur man gjort upp den individuella planen för barnen i Pedersöre kommun.

8.1.1.1 Hur småbarnsfostran beaktar barn som behöver särskilt stöd i Pedersöre kommun

I Pedersöre kommun är målet för specialdagvården att ordna dagvård för barn med särskilda behov utgående från barnens individuella behov av vård och fostran. Deras målsättning är att barnet ska få den hjälp det behöver i dagvården. Därför stöder personalen inom småbarnsfostran föräldraskapet och hemmets fostringsarbete och hänvisar vid behov även till användning av service- och stödsystem. Personalen samarbetar med de nätverk som betjänar barnet och familjen. (Plan för småbarnsfostran Pedersöre kommun. 2008, s. 14, 19)

8.1.1.2 Barn som behöver särskilt stöd

Varje barn har rätt att vara sig självt. Alla barn utvecklas på olika sätt och har ibland svårigheter att lära sig i samma takt som sina jämnåriga kompisar. Specialdagvårdens mål i Pedersöre kommun är att stöda en fostran och utveckling som utgår från barnets och familjens behov. För att kunna kontakta kommunens ambulerande specialbarträdgårdslärare behöver det inte alltid vara fråga om stora problem, utan det är viktigt att uppmärksamma barnets svårigheter genom tidig observation för att kunna sätta in behövliga stödåtgärder i ett så tidigt skede som möjligt. (Plan för småbarnsfostran Pedersöre kommun. 2008, s. 14)

8.1.1.3 Principer för ordnandet av stöd i Pedersöre kommun

Stöd åt barn med specialbehov ordnas i Pedersöre kommun enligt inklusionsprincipen, det vill säga så långt som möjligt i samband med den allmänna servicen inom småbarnsfostran och på

ett sätt som gör det möjligt för barnet att fungera som medlem i gruppen tillsammans med andra barn. Den dagliga verksamheten och omgivningen stöder redan i sig på många sätt ett barns utveckling och habilitering och verksamhetsmetoderna utvecklas så att det motsvarar barnets individuella behov så långt som möjligt. Stödåtgärder arrangeras i Pedersöre tillsammans med olika experter så att barnets ork och motivation inte försvinner och så att barnet kan umgås så mycket som möjligt tillsammans med sina jämnåriga. Utrymmen och material på daghemmen kan användas inom terapier och habilitering inom Pedersöre Kommun. (Plan för småbarnsfostran Pedersöre kommun. 2008, s. 14)

8.1.1.4 Individuell plan för varje barn

I Pedersöre gör den ansvariga personalen tillsammans med föräldrarna upp en individuell plan för barnet när ett barn börjar i dagvård. Planen utgör diskussionsunderlag för de fostringssamtal som personalen regelbundet har tillsammans med barnets föräldrar. Utgångspunkten är att se det enskilda barnet och att personalen har en positiv attityd till att utveckla samarbete med föräldrarna. Syftet med den individuella planen är att stöda barnets helhetsutveckling och genom att upptäcka barns individuella behov av stöd i ett så tidigt skede som möjligt så finns det mer möjlighet att förebygga svårigheter gällande utveckling och inläring. (Ibid. s. 14, 19)

I den individuella planen finns det även en portfolio där barnets barndom, uppväxt, utveckling och inläring dokumenteras. Portfolion utgår alltid från barnet och intervjuer, teckningar och foton från barnets dagvård samlas i en mapp. Portfolion finns till för att stärka barnets jaguppfattning och självkänsla samt för att fungera som ett stöd för barnets minne. I Pedersöre anser man att det är viktigt både för barnet, föräldrarna och personalen. (Ibid. s. 19)

För ett barn med behov av särskilt stöd infogas även en habiliteringsplan som görs upp enligt dagvårdslagen. I habiliteringsplanen samlas uppgifterna om vård, undervisning, habilitering och service. Planen fungerar som ett arbetsredskap och utvärderas kontinuerligt. Planen görs på dagvårdsplatsen tillsammans med både vårdnadshavare och sakkunniga. Specialbarntädgårdsläraren handleder personalen och deltar vid behov i uppgörandet av planen. Genom individuella lösningar möjliggörs en god habilitering för varje individ. (Ibid, s. 14)

Habiliteringsmappen, även kallad Versomappen, kan användas för att trygga barnets tillväxt, habilitering och undervisning vid förflyttningar från en verksamhet till en annan; så som vid övergången från daghem till förskola. Habiliteringsmappen görs i två exemplar, den ena mappen har föräldrarna där de samlar nödvändiga uppgifter om barnet. Den andra mappen har specialbarntädgårdsläraren och i den finns information som är viktig för småbarnsfostran. Den mappen ges, enligt överenskommelse med föräldrarna, till förskoleundervisningen eller till den grundläggande utbildningen av specialbarntädgårdsläraren när barnet börjar förskola eller skola. (Plan för småbarnsfostran Pedersöre kommun. 2008, s. 14)

Den individuella planen för vård och fostran utvärderas i Pedersöre i april-maj. Utvecklingen för det enskilda barnet iaktas genom att man noggrant fyller i förhandsuppgifterna och barnets individuella plan samt genom att man följer med och dokumenterar utvecklingen under årets gång. Uppföljning sker årligen så länge barnet är i dagvård i samarbete med föräldrarna. (Ibid. s. 20)

8.2 Daghemmets roll

Det finns fler och fler forskningsresultat som pekar på att integrering av barn med olika funktionsnedsättningar in i ”normalgrupper” ger positiva resultat för barnens utveckling och lärande. (Lutz. 2013, s. 22)

Alla funktionshindrade barn och de barn som har särskilda behov har förtursrätt till en dagisplats och på de ställen där det praktiskt är möjligt kan en dagisvistelse fungera bra. Vissa hörselskadade barn kan klara sig bra på daghemmet utan någon speciell hjälp men om miljön är mindre lämplig, till exempel genom dålig akustik eller belysning, kan de barn som behöver hörapparat i samband med läppavläsning få det svårt. (Asmervik., Ogden. & Rygvold. 2001, s. 260)

En lyckad integrering är beroende av vissa grundläggande åtgärder, daghemmet måste ha information om både hörselskador i allmänhet, men också om det barn som de skall ta hand om. Personal på ett daghem kan få stöd och rådgivning av andra yrkeskunniga så som hörselvårdskonsulenter och psykologer. En del daghem har även anställda specialpedagoger som aktivt deltar i planeringen av insatser för barn med särskilda behov.

Tips till pedagoger kan till exempel vara att organisera aktiviteter som stimulerar barnens språkliga samspel, att utveckla färdigheter för att kunna koncentrera sig och lyssna under en

längre tid, att utveckla barnets förståelse till vad som händer i omgivningen och att uppmuntra barnen till att delta i olika låtsaslekar. Man kan även demonstrera och kommentera olika aktiviteter, till exempel genom att berätta åt barnet att "nu byter vi blöja" och "nu får dockan mat/nu sover dockan". Genom att delta i olika kurser som hålls om just integrering av barn med särskilda behov kan man också få olika tips att använda sig av. (Asmervik., Ogden. & Rygvold. 2001, s. 260)

9. Sammanfattning av teoridelen

När man bestämmer vilket kommunikationshjälpmedel man skall använda sig av så är det viktigt att man tar reda på vilken typ av hjälp barnet i fråga behöver med kommunikationen. En person som inte kan uttrycka sig genom ord och som inte har förmågan att kommunicera med omgivningen är i behov av någonting som ersätter de talade orden och som hjälper personen att göra sig förstådd. Detta betyder att det är väldigt viktigt att fostrarna inom alla fostrings-, vård-, och undervisningsanknutna tillfällen använder sig av ett gott och berikat språk och att de på alla möjliga vis försöker anknyta barnet genom språklig kommunikation.

Autistiska barn behöver andra hjälpmedel än vad hörselskadade barn behöver, dessa metoder kan vara teckenspråk, AKK, TAKK, TSS, bildstöd och GAKK (till exempel pictogram och peccs-bilder). Autistiska barn behöver annorlunda kommunikationshjälpmedel än hörselskadade barn eftersom autistiska barn har svårt att tolka all kommunikation, inte enbart det verbala språket.

Enligt den litteratur vi läst har flera forskningsresultat pekat på att integrering av barn med olika funktionsnedsättningar in i "normalgrupper" gett positiva resultat för barnets utveckling och lärande. För att integreringen skall lyckas behövs grundläggande åtgärder, daghemmet behöver ha information om både hörselskador och autism. Man behöver också ha information om de barn som man skall ta hand om. En del daghem har också anställda specialpedagoger som aktivt deltar i planeringen av åtgärderna för barn med särskilda behov. Genom att delta i kurser som handlar om integrering av barn med särskilda behov kan man få olika tips och råd som man kan använda sig av.

För varje barn som erbjuds dagvård skall en individuell plan för småbansfostran göras upp och denna plan skall göras i samråd med barnets föräldrar. I denna plan skall det alltid

framkomma ifall barnet är i behov av särskilt stöd, vilket stöd barnet behöver samt hur allt detta skall arrangeras. När man skall bedöma ett barns behov av särskilt stöd är det viktigt att man känner igen och definierar barnets möjligheter i olika situationer och hur barnet kan fungera i olika miljöer.

Även i konventionen om barnets rättigheter ställer man barnet i första rum. Konventionen kom till för att trygga barnets intressen och särskilda behov.

10. Undersökningens genomförande

Det här kapitlet kommer att handla om genomförandet av vår undersökning. Syftet med vår undersökning är att ta reda på vilka metoder man använder sig av för att bemöta barn med icke verbalt språk i vanlig dagvård, med inriktning på autistiska och hörselskadade barn. I detta kapitel kommer vi även att ta upp vårt val av undersökningsmetod, undersökningsgrupp, dataanalysmetod och datasekretess.

10.1 Undersökningsmetod

I vår undersökning har vi valt att använda oss av den kvalitativa undersökningsmetoden. Enligt Brinkmann och Kvale (2014, s. 41) är syftet med den kvalitativa forskningsintervjun att få en helhetsbild av den intervjuades egna perspektiv. Enligt Trost (2010, s. 25) utmärks kvalitativa intervjuer bland annat av att man ställer enkla och raka frågor och på dessa enkla frågor får man innehållsrika svar. Detta i sin tur innebär att när alla intervjuer är genomförda så sitter man med ett rikt material där man kan hitta många intressanta åsikter och mönster. Enligt Trost (2010, s.32) är en kvalitativ undersökningsmetod lämplig när man försöker förstå andra människors sätt att tänka eller agera, eller när man vill urskilja eller åtskilja varierande handlingsmönster.

Våra intervjuer förberedde vi med en intervjumanual (se bilaga 1). När man använder sig av en intervjumanual så har forskaren på förhand en viss uppfattning om vilka faktorer som är viktiga. Faktorerna skriver man ner i en manual eller som en handledning till intervjun, innehållet eller ordningsföljden i manualen behöver inte följas till punkt och pricka vilket ger utrymme för nya idéer eller uppfattningar under intervjusituationen som ersätter de

synpunkter som vi redan tagit upp i intervjumanualen. Det viktiga är att intervjun täcker de områden som manualen innehåller. (Holme & Solvang 2010, s. 100-101)

Vi valde att använda oss av kvalitativa intervjuer. De passade vår undersökning bäst eftersom vi vill hitta mönster i vilka metoder man använder sig av för att bemöta barn utan verbalt språk (Trost 2005, s. 14). Vi vill få reda på respondenternas egna erfarenheter och tankar kring ämnet. Med hjälp av intervjuerna fick vi reda på vilka faktorer som påverkade dagvårdspersonalens förhållningsätt gentemot den här gruppen av barn. I och med att vi inte använde oss av ledande frågor i vår intervju så gav det utrymme för oväntade svar som i sin tur kunde leda till diskussion- varifrån vi kunde få ut mer material.

Innan vi började med intervjuerna gjorde vi till stor del klart teoridelen för att vi på förhand skulle vara så väl insatta i ämnet som möjligt. Vi tyckte precis som Holme & Solvang (2010, s. 99) att styrkan i den kvalitativa intervjun även var att intervjun liknar ett vardagligt samtal i en vardaglig situation. Vi som forskare strävar efter att låta dagvårdspersonalen påverka samtalet, vi har enbart format ramarna för diskussion genom våra intervjufrågor.

10.2 Undersökningsgrupp

Vår undersökningsgrupp består av tre respondenter varav alla har erfarenhet av att använda olika metoder tillsammans med barn i behov av särskilt stöd. Vi ansåg att tre respondenter var tillräckligt många för att ge undersökningen de svar vi behövde. Vi valde att inte intervjua fler respondenter än så här eftersom vi ansåg att svaren vi fick av de befintliga respondenterna var tillräckliga. Vi började med att kontakta personer vi på förhand visste hade den erfarenhet vi söker eller som kunde koppla oss vidare till sådana personer. En del av våra respondenter fick vi tag på genom så kallade tillfällighetsurval eller bekvämlighetsurval, det vill säga det var personer som vi är bekanta med från tidigare (Holme & Solvang 2010, s. 183). Vi kunde även ha använt oss av andra metoder som till exempel kvoturval. Den metoden innebär dock att man på förhand bestämmer hur många enheter med vissa egenskaper som ska delta i undersökningen (Holme & Solvang 1997, s. 183). Vi anser att denna metod inte är lämplig eftersom metoden inte passar in med de frågeställningar vi har i vår undersökning. Vi valde därför bekvämlighetsurval som vår metod eftersom vi känner personer som har erfarenheter av barn med specialbehov. Alla våra respondenter har svenska som modersmål och därför har också våra intervjuer genomförts enbart på svenska.

Den första kontakten med respondenterna gjordes via telefonsamtal. Vi presenterade oss själva, vad vi studerade samt vårt ärende och frågade om respondenterna var villiga att ställa upp för en intervju. Under denna telefonkontakt bestämde vi även datumet för intervjun. Enligt Trost (2010, s. 82-83) är den första kontakten väldigt viktig för att intervjun skall bli av och hur den kommer att bli. Det gäller att motivera den man vill intervjua till att ställa upp, men man skall inte tvinga någon att svara på frågor om personen inte vill. Trost säger att intervjun måste ske frivilligt, men man kan försöka övertala respondenten. Oavsett vad syftet med studien är och oavsett vem personen är måste individens integritet respekteras. Enligt Wallén (1996, s.76) skall man under intervjun också anpassa frågorna efter varje individ och ställa följdfrågor ifall det är möjligt. Det är viktigt att fundera kring var intervjun utförs eftersom svaren blir mer utförliga ifall respondenten känner sig bekväm i miljön och om miljön uppmuntrar till diskussion.

10.3 Dataanalysmetod

Enligt Wallén (1996, s. 78) är det praktiskt att banda in intervjuerna på ett sådant sätt så att det inte stör samtalet. Om man arbetar med direkta intervjuer som spelas in bör man så snabbt som möjligt skriva ut dem, helst inom någon dag, detta för att inte glömma väsentliga delar av intervjun. Vi valde därför att spela in våra intervjuer med en digital bandspelare så att kunde koncentrera oss på själva intervjun än på skrivandet. Enligt Kvale & Brinkmann (2014, s. 1907) skall man informera respondenterna om konfidentialitet och vem som kommer att ha tillgång till intervjun och annat material, forskarens rätt att publicera delar av eller hela intervjun, deltagarnas tillgång till utskriften och analysen av det kvalitativa resultatet. Enligt Brinkmann & Kvale (2014, s. 109) så säger Kaiser (2012) att konfidentialitet i forskning syftar på de överenskommelser som deltagarna ingår om vad som kan göras med det data som man åstadkommer tillsammans.

10.4 Datasekretess

Enligt Trost (2007, s. 104) skall respondenten veta att tystnadsplikt råder för forskarna under en intervju. Som forskare skall man även berätta för respondenten att denna inte behöver svara på alla frågor och att denne när som helst kan avbryta intervjun. Även Kvale och Brinkmann (2010, s. 107) skriver att när man ger ett informerat samtycke, vilket betyder att man informerar respondenterna om det allmänna syftet med undersökningen, hur den är

upplagd i stort och om eventuella risker och fördelar som kan vara förenade med deltagande i forskningsprojektet- åt undersökningspersonerna betyder det att respondenterna deltar frivilligt i projektet och att de har rätt att dra sig ur när som helst. Dessa principer respekterar människors förmåga att fatta beslut och skall se till att deltagarna inte skadas.

11. Resultat och analys

I detta kapitel så kommer vi att tolka och presentera de resultat som vi har kommit fram till i vår undersökning. Tanken var till en början att alla intervjuer skulle genomföras muntligt så att vi skulle ha tillfälle att träffa alla respondenter. Tyvärr hade alla inte möjlighet att träffas under utsatt tid men de ville ändå gärna delta och därför skickade vi ut intervjumanualen via mail.

Från intervjusvaren har vi hittat åtta stycken teman i vår undersökning och utifrån dessa teman kommer vi att analysera svaren. Dessa teman är:

1. Integration av barn med autism eller hörselskada.
2. Hur anpassar sig andra barn till barn med specialbehov
3. Pecs-bilder och Pictogram.
4. Teckenspråk och tecken som stöd.
5. Metodernas användning.
6. När det går bra utan hjälpmedel.
7. Andra användbara hjälpmedel.
8. Personalens kunskap.

Eftersom vi har valt att använda oss av en kvalitativ forskningsmetod så kommer vi att redovisa resultaten i textform samt använda oss av citat av respondenterna. Vi har skrivit om citaten till standardsvenska eftersom flera av respondenterna använde sig av dialekt. Respondenterna har alla erfarenhet av barndagvård.

11.1 Integration av barn med autism eller hörselskada

I första temat som vi har i vår undersökning så har vi analyserat vilka likheter som vi hittade

bland respondenternas svar då de berättade om hur de integrerar barn med autism eller hörselskada i en barngrupp.

Vår första fråga var hur de integrerar barn med autism när de kommer till daghemmet och bland respondenternas svar så fick vi fram att de försöker skaffa fram en assistent åt barnet så snabbt som möjligt och gällande kommunikationen så använder sig samtliga respondenter sig av bildstöd. Med bildstöd så menade respondenterna att de använder sig av Pecs-bilder och pictogram. I vissa fall så använder de sig även av tecken som stöd. Alla respondenter menade även att det bland autistiska barn är väldigt viktigt att det finns en klar struktur så därför tas det även reda på vilket stadie barnet befinner sig i när det kommer till daghemmet. Bland respondenterna nämndes det även att barnet får en egen plats i samlingsen och vid lunchen för att skapa en rutin åt barnet.

Så här berättade en av respondenterna:

”Vi var noga med att alltid förbereda barnet på förhand ifall vi skulle göra något särskilt. Ifall dagsschemat ändrades så gick vi fram till det tillsammans med barnet och bytte bilder så att det passade för ändamålet.”

Vår andra fråga var hur de integrerar barnen med hörselskada när de kommer dit. Respondenterna svarade att man försöker anpassa inredningen och utrymmena på platsen när de har ett barn med hörselskada i gruppen. Långa gardiner som dämpar ljudet, vaxdukar på borden och annan ljuddämpande inredning är medel som man använder sig av enligt respondenterna. För att integrera barn med hörselskada så behöver personalen ha viss kunskap om tecken som stöd eller teckenspråk. Ett av svaren vi fick vid intervjuerna var att de flesta barn med hörselskada idag har cochlea-implantat så därför använder de mest tecken som stöd och bilder i integreringen och kommunikationen tillsammans med barn med hörselskada. Vi fick även reda på att det är mycket viktigt med ögonkontakt när man tecknar med barn eftersom barnen uppfattar tecknen bättre då.

Av en respondent fick vi svaret:

” Barnet satt alltid så att det såg den vuxna som pratade. Vi tänkte alltid på att vara vänd mot barnet när vi talade med hen.”

11.2 Hur anpassar sig andra barn till barn med specialbehov

Något vi har funderat på är hur de andra barnen anpassar sig till de barn som har specialbehov i barngruppen. Vi ville även ta reda på om barnet med specialbehov snabbt kommer i kontakt med de andra barnen och hur det barnet i så fall tar kontakt. Genom intervjuerna kom det fram att barn i allmänhet anpassar sig väldigt lätt till olika saker och situationer men det beror också på hur det nya barnet som kommer reagerar på sin omgivning. Samtliga respondenter tyckte även att de andra barnen lär sig väldigt snabbt hur de ska agera gentemot barnet med specialbehov samt att de accepterar alla specialarrangemang som behövs väldigt snabbt.

En av respondenterna nämnde skillnaderna i hur barn med autism och barn med hörselskada tar kontakt:

” Barnet med hörselskada hade det på ett sätt lite lättare att få kontakt med andra barn, eftersom de andra gärna ville lära sig tecken som stöd och visa vad de kunde. Men inte alltid löpte det smärtfritt. Barnet gjorde sig inte alltid förstått och förstod inte heller själv vad de andra barnen menade.”

Samtliga respondenter tycker att barn med specialbehov inte alltid har så lätt att ta kontakt med andra barn, eftersom de ibland har bekymmer med den sociala kompetensen och inte vet på vilket sätt det ska ta en acceptabel kontakt.

En annan av respondenterna svarade så här:

”Ofta blir det ju så, att de här normala barnen får det här i ryggraden - hur de ska bemöta barn med särskilda behov, och det är ju en gåva.”

11.3 Pecs-bilder och Pictogram

När vi i vår undersökning ville ta reda på huruvida pecs-bilder och pictogram används som metod så lade vi märke till att respondenternas åsikter om användningen av dessa varierar. Alla svarade att de nog känner till både pecs-bilder och pictogram men graden av användning av metoderna varierar beroende på vilken typ av specialbehov barnet har och i vilket utvecklingsstadium barnet befinner sig i. En av respondenterna sade att hen inte använder sig av ordet pecs-bilder, utan ”boardmaker bilder i foton”.

En av respondenterna svarade så här:

”Jag känner till pecs-bilder och pictogram, men har inte använt mig av det”

Ett annat svar vi fick är:

”Det är väldigt sporadiskt hur metoderna används.”

Från ett tredje intervjutillfälle svarade respondenten:

”De är bra för man får en struktur, men det beror helt på om det här barnet ens kan tolka bilder alls.”

11.4 Teckenspråk och tecken som stöd

Teckenspråk används inte i lika stor utsträckning som tecken som stöd i dagens läge, enligt de svar vi fick i våra intervjuer. Det beror mycket på att de flesta barn idag som har en hörselskada får inopererat ett cochlea-implantat i ett så tidigt skede som möjligt. Detta i sin tur innebär att barnet kan kommunicera bättre än vad barn som är helt döva kan. Barn med cochlea-implantat kan uppfatta ljud och utveckla ett verbalt språk med hjälp av implantatet. Tecken som stöd används fortfarande i relativt stor omfattning tillsammans med hörselskadade barn men det kom även fram att man använder tecken som stöd bland barn som har andra svårigheter i kommunikationen:

”När ett barn har språksvårigheter är det bra att använda tecken som stöd, det är ett komplement till det talade språket och hjälper barnet att uttrycka sig.”

På ett av ställena dit vi var och intervjuade fick vi detta svar:

”Vi tecknar alltid! (...) Vi vet egentligen inte ens om att vi tecknar, utan det hör till vårt sätt att vara”

En av respondenterna svarade att hen inte har arbetat tillsammans med något barn med hörselskada och därför har hen ingen erfarenhet av varken teckenspråk eller tecken som stöd. Personen sa ändå att hen känner till metoderna och vet att de finns i användning på andra ställen.

11.5 Metodernas användning

Eftersom vi i vår undersökning ville ha reda på vilka metoder som används så ville vi även ta reda på mer utförligt hur man använder sig av de olika metoderna. Genom vår analys kom vi fram till att bildstöd, dit både peccs-bilder och pictogram hör in, används under hela dagen i så gott som alla situationer. Flera av respondenterna nämnde bildkort som de använder för att kunna visa en viss situation åt barnen. De nämnde även dagsscheman, som används för att visa barnen hur dagen kommer att se ut och vad de ska göra under hela den dagen.

En av respondenterna berättade:

”Man kan säga att det är en läsordning med bilder istället för skrivna ord. Vi strukturerar upp det som ska göras (...) så att varje moment finns avbildat. Detta underlättar när hen ska utföra uppgiften.”

Samma respondent sa även att de bland tar foton på barnets kläder istället för att visa ritade bilder. Detta gör de för att vissa barn förstår bäst om bilderna är foton på deras egna kläder, eftersom ritade bilder kanske inte alls liknar deras riktiga kläder.

Tecken som stöd används som komplement till det talade ordet och en av respondenterna berättade att de tecknar nyckelordet, det viktigaste ordet när de kommunicerar. Hen berättade

också att tecken som stöd hjälper barnet att uttrycka sig och att det därför är viktigt att använda tecken som stöd i alla situationer på daghemmet, inte enbart i samlingen.

Av en annan respondent fick vi svaret:

”Vi använder tecken i sångerna, vi använder tecken under hela dagen, så att de får kontinuerligt stöd, vi använder tecken i specialundervisningen (...) så vi använder tecken som stöd hela tiden.”

11.6 När det går bra utan hjälpmedel

Vi ville ta reda på om det under dagens lopp finns situationer i barngrupperna när det går bra utan hjälpmedel och ifall det finns situationer när det inte behöver sättas så mycket uppmärksamhet på olika specialmetoder. Med hjälpmedel menar vi de olika metoder och stödformer som vi tagit upp i vår undersökning samt andra metoder och hjälpmedel som kommit fram under intervjuerna. Samtliga respondenter menade att i en bekant och trygg situation, där barnet känner sig bekvämt, går det oftast bra att lämna bort tecken som stöd och bildstöd. Sådana situationer kan vara dagliga utevistelser där barnen inte behöver kommunicera enligt särskilda regler utan kan leka fritt.

En respondent tyckte så här:

”När barnet har lärt sig vad olika bilder eller tecken betyder och har utfört uppgiften ett antal gånger, med lyckat resultat, så brukar det gå smidigt att jobba. I en bekant och trygg situation brukar det för det mesta gå bra utan hjälpmedel.”

Ett annat svar blev:

”I vissa situationer går det bra utan hjälpmedel, till exempel vid matsituationer eller vid pysselsituationer och om man gör sådant som barnet är intresserat av.”

En aspekt som kom fram i vår var analys var att det tillsammans med barn som har autism är svårare att vistas utan hjälpmedel eftersom barnet behöver hjälp i alla sociala sammanhang.

Barn som har hörselskada däremot, leker ändå på samma villkor som andra barn, även om de inte alltid hör vad alla andra ropar runtomkring dem så är de med på samma vis.

11.7 Andra användbara hjälpmedel

I vår undersökning ville vi även få reda på vilka andra metoder, utöver de metoder som vi frågat om, personalen använder sig av i arbetet tillsammans med dessa barn. Svaren blev många och vi fick reda på många olika metoder som vi inte visste fanns.

För att underlätta för barn med hörselskador fokuserar man först och främst på att ha utrymmen som lämpar sig för denna grupp av barn, det vill säga att man kanske lägger akustikplattor i taket eller bygger rummen på ett sådant sätt att det inte ekar. Konkret material, det vill säga att visa riktiga föremål är en metod som används. Detta för att det är lättare för barnet att förstå hur och vad hen skall göra i en viss situation. Grupp theraplay är en annan metod som nämndes, den innebär att man stöder gruppintegreringen via theraplay-lek. Denna metod handlar om att hitta barnet på den nivå som det befinner sig. Bland barn med specialbehov använder sig personalen ofta också av så kallade reflex-utredningar, vilket betyder att personalen utreder ifall barnet har vissa reflexer som gör att det inte kan fokusera. Dessa reflexer är sådana som borde ha blivit integrerade i kroppen men som inte har blivit det ännu. Tekniken har gått väldigt mycket framåt under de senaste åren och på ett av ställena använder de sig av iPads och andra IT-hjälpmedel i arbetet med barnen. Där hade man även hörselslingor utplacerade i byggnaden.

Andra metoder man använder sig av är till exempel taktila tecken, PRT som handlar om att man ska hitta det som intresserar barnet, Irene Johansson material som till exempel ”Babblarna” och TEACCH som används tillsammans med autistiska barn.

En av respondenterna sade så här:

”För barn med autism och hörselskador så är ju vanliga människor som vi andra, det är ju inte bara språket som gör en.”

11.8 Personalens kunskap

Metoderna som används för att arbeta med barn med specialbehov förnyas hela tiden och därför ville vi veta om personalen kände att de hade tillräcklig kunskap för att kunna jobba med dessa barn. Gemensamt för alla våra intervjuer var att personalen tyckte att de aldrig blir fullärda och att om de får chansen att gå på kurs så gör de det. De menade också att det är viktigt att stödja varandra i arbetet med barnen. Ett problem som kan uppstå är att barnen under utredning när de går på dagis och därför hinner man inte riktigt komma in i rutinerna hur man som anställd skall jobba med dem.

En respondent sade så här:

”Jag tycker nog att jag har tillräckligt med kunskap för att arbeta med dessa metoder, men det är alltid bra att uppdatera sig. Har man möjlighet att gå på kurs så ska man göra det. TSS glömmar man lätt ifall man inte använder dem hela tiden.”

En annan respondent berättade så här:

”Nej jag tycker inte att jag har tillräcklig kunskap för att jobba med metoderna, det är så sällan som man behöver dem. Det är oftast även väldigt diffust med handledningen som man får”

Ett annat svar blev:

”Ja, jag kan väl säga som så att jag är gammal i ”gamet”. Jag har jobbat länge, men man blir ju aldrig fullärd. Det finns att lära hela tiden och varje barn är unikt. (...) Det finns inget barn som är likadant som det andra. Så vi jobbar utgående från individen. Alla är lika viktiga.”

12. Slutdiskussion

Syftet med detta lärdomsprov var att ta reda på vilka metoder personalen inom barndagvården använder sig av för att bemöta barn som är i behov av kommunikationshjälp. Vi har valt att inte studera specialpedagogiken i sig eftersom detta skulle ha blivit ett alltför omfattande arbete, utan vi valde att inrikta oss på kommunikationsmetoder som används med barn med hörselnedsättningar och barn med autism eller autismliknande tillstånd. Våra centrala frågeställningar i vår undersökning har varit: Hur kan barn med kommunikationsstörningar integreras i en vanlig barngrupp? Hur anpassar sig de andra barnen till barn med kommunikationsstörningar? Upplever personalen att de har tillräcklig erfarenhet att använda sig av kommunikationshjälpmedel? Vilka metoder använder personalen sig av på arbetsplatsen för att bemöta specialbarn? När går det bra utan hjälpmedel?

Vi har gjort en undersökning i form av intervjuer och fått svar på våra frågeställningar. Undersökningen har genomförts via både muntliga intervjuer samt genom att skicka ut intervjufrågorna via e-post. Genom att skicka ut intervjufrågorna via e-post, var att respondenten hann tänka igenom svaren noggrannare än vid en muntliga intervju. Detta medförde att vi fick väldigt bra svar av den respondenten som svarade via e-post. Alla respondenter vi hade kontakt med har alla lång erfarenhet av jobb inom barndagvården och har jobbat tillsammans med barn i behov av särskilt stöd. Därför tyckte vi att respondenterna var lämpliga för vår undersökning. Samtliga respondenter har olika utbildningar, vilket vi tyckte var bra eftersom vi på detta sätt fick ett bredare perspektiv om respondenternas erfarenheter och åsikter.

Utifrån vår undersökning kom vi fram till att barn med kommunikationsstörningar integreras ungefär på samma sätt i alla barngrupper. I kommunikationen använder sig samtliga respondenter sig av bildstöd, med bildstöd menar respondenterna att de använder sig av peksbilder/boardmaker bilder i foton och pictogram. Ibland använder de sig även av tecken som stöd. Alla respondenter menade även att det bland autistiska barn är väldigt viktigt att det finns en klar struktur i vardagen. Bland barn med hörselskada så svarade respondenterna att man anpassar inredningen och utrymmena på daghemmen. Eftersom de flesta barn med hörselskada idag har cochlea-implantat så använder man mest tecken som stöd och bilder i integreringen och i kommunikationen tillsammans med barn med hörselskada. Respondenterna berättade även att man försöker skaffa fram en assistent åt barn med specialbehov så snabbt som möjligt.

Vi tycker det är bra att olika avdelningar och daghem använder sig av ungefär samma metoder ifall ett barn plötsligt behöver byta daghem på grund av flytt eller annat hinder. Detta medför då att det inte blir en alltför stor omställning vilket är viktigt bland barn med specialbehov. Det kom fram i undersökningen att rutiner och en bra struktur är viktigt för barn med särskilda behov, det tycker vi är en viktig del av barndagvården.

En sak som framkom i undersökningen var hur de andra barnen anpassar sig till barn med specialbehov i barngruppen. Barn i allmänhet anpassar sig väldigt snabbt till olika saker och situationer men de kom även fram att det beror på hur det nya barnet som kommer reagerar på sin omgivning. De andra barnen lär sig väldigt snabbt hur de ska agera gentemot barnet med specialbehov samt accepterar de alla specialarrangemang som behövs väldigt snabbt. Barn med specialbehov har inte alltid så lätt att ta kontakt med andra barn, eftersom de ibland har bekymmer med den sociala kompetensen och inte vet på vilket sätt de ska ta en acceptabel kontakt.

I vår undersökning fick vi reda på att alla respondenter tycker att de aldrig blir fullärda. Eftersom metoderna som används med barn med specialbehov förnyas hela tiden så tar respondenterna gärna chansen att gå på kurser för att få nya idéer och upprätthålla kunskapen. Det är även viktigt att stöda varandra inom personalen i arbetet med barn. I vår undersökning kom det även fram att kunskapsnivåerna mellan respondenterna varierade mycket, vissa ansåg att de hade tillräckligt med kunskap medan vissa ansåg att de hade bristfällig kunskap. Ofta berodde det här på hur ofta metoderna kom i användning på daghemmen.

När vi började vår undersökning valde vi att rikta in oss på peccs-bilder och pictogram samt teckenspråk och tecken som stöd eftersom vi trodde att dessa var de vanligaste som används bland barn med autism eller autismliknande tillstånd och hörselskador. Under undersökningens gång kom det dock fram att det är betydligt fler metoder än dessa som används aktivt tillsammans med barn med särskilda behov. Några nya metoder som vi inte tog med i teoridelen men som kom fram under intervjuerna var: grupp theraplay som handlar om att hitta barnet på den nivå som det befinner sig, man använder sig också ofta av reflex utredningar vilket betyder att personalen utreder ifall barnet har vissa reflexer som gör att det inte kan fokusera. Tekniken har också gått väldigt mycket framåt under de senaste åren vilket har lett till användningen av surfplattor och andra IT-hjälpmedel. Andra metoder som används är taktila tecken, PRT som handlar om att hitta det som intresserar barnet, Irene Johansson

material som till exempel ”Babblarna”, och att man använder sig av TEACCH som används tillsammans med autistiska barn.

Det var väldigt intressant för oss att höra om andra metoder än de som vi skrev om i teoridelen. Vi tyckte några av metoderna var riktigt bra utvecklade för barn med specialbehov och de var även sådana som vi själva kan lära oss i framtiden. Vi trodde inte att teknikens framgång hade gjort så stor skillnad på metodernas användningsområden. Det kom till exempel fram att barn som använder sig av tecken som stöd kommunicerar mycket genom dataanvändning och olika program på surfplattor och dylika hjälpmedel.

Vi ville ta reda på ifall det finns situationer då det går bra utan hjälpmedel, resultatet av den frågeställningarna visar att i en bekant och trygg situation, där barnet känner sig bekvämt, så går det oftast bra utan hjälpmedel. Sådana situationer kan vara utevistelser där barnen inte behöver kommunicera enligt särskilda regler utan kan leka fritt. En aspekt som kom fram var att det tillsammans med barn som har autism är svårare att vistas utan hjälpmedel eftersom barnet behöver hjälp i alla sociala sammanhang. Barn med hörselskada kan däremot leka på samma villkor som andra barn även om de inte alltid hör eller förstår vad andra runtomkring säger. Även när barn med specialbehov har lärt sig vad olika bilder eller tecken betyder och har varit med om en situation ett antal gånger med lyckat resultat så brukar det gå smidigt att jobba. Även vid matsituationer eller vid pysselsituationer då man gör sådant som barnet tycker om är behovet av hjälpmedel inte lika stort.

Vi tycker att det är bra att det finns sådana situationer i vardagen som barnet känner sig trygg i och klarar sig utan hjälpmedel. Som personal måste man dock vara försiktig med att för snabbt lämna barnet ensamt i en situation som de kanske inte har kontroll över ännu. Vi tror ändå att personalen kan avläsa barnen relativt snabbt efter att de lärt känna varandra och kan på så sätt se till att barnet alltid är i en trygg situation.

Antalet respondenter tyckte vi var helt tillräckligt och vi fick sådana svar vi anser är pålitliga och trovärdiga. Vi kan dock konstatera att intervjuerna ibland gick in på sidospår som medförde att vi alla gånger inte fick alla svar på de frågor som vi ställde. Detta gjorde analysen av svaren lite svåra men vi fick ändå fram tillräckligt med information för att redovisa ett resultat. Fastän vi inte fick svar av en respondent så fick vi ändå tillräckliga svar av de andra respondenterna.

Vi gjorde vårt lärdomsprov i en grupp på tre och det tycker vi har fungerat riktigt bra. Vi har motiverat varandra och kommit snabbt igång med vår undersökning. Ingen av oss har tidigare erfarenhet att göra en kvalitativ undersökning med intervjuer, men det har ändå gått bra och vi anser oss ha fått goda resultat. Vi tycker det har varit bra att göra denna undersökning i en grupp eftersom vi då har haft möjlighet att diskutera och fundera över olika situationer, vilket innebär att vi inte fastnat i vår undersökning utan arbetet har alltid kunnat framskrida.

I vår undersökning valde vi att fokusera på vilka metoder som används i integreringen bland barn med kommunikationssvårigheter. Det kunde även ha varit intressant att undersöka hur föräldrarna till dessa barn upplever att integreringen fungerar på daghemmen. Vi hoppas att de integreringsmetoder som används bland barn med kommunikationsstörningar påverkar barnen positivt i utvecklingen.

Vi anser att en assistent till barn med specialbehov är en viktig del av dagvården. Det kan vara en traumatisk upplevelse för till exempel barn med autism att komma in till en ny kaotisk miljö där ingen kanske förstår hen ännu. Därför skulle det vara viktigt att så snabbt som möjligt få in en assistent till barnet. Vi tycker det är bra att personalen får möjlighet till kurser och vidareutbildningar som ger möjlighet att upprätthålla och utveckla sin kunskap. Det är extra viktigt att ta tillvara på dessa tillfällen eftersom metoderna utvecklas och förändras hela tiden.

13. Källförteckning

Asmervik, S., Ogden, T. & Rygvold, A-L. (2001). *Barn med behov av särskilt stöd*. Lund: Studentlitteratur AB.

Barnombudsmannens byrå. (2009). *Barnets rättigheter i två årtionden i Finland*. Ingår i: Barnombudsmannens byrå (red.), *Barnombudsmannens årsbok 2009*. (2009:5). Jyväskylä: Jyväskylän yliopistopaino.

Beckman, V., Kärnevik, M. & Schaumann, H. (1994). *Gång på gång – Pedagogik vid autism*. Borås: Natur och Kultur.

Bergquist, S. & m.fl. (2007). *Att möta barn i behov av särskilt stöd*. Stockholm: Liber AB.

Brinkmann, S., & Kvale, S. (2014). *Den kvalitativa forskningsintervjun*. Lund: Studentlitteratur AB.

Brodin, J. (2008). *Att tolka barns signaler: Lek och kommunikation hos barn med flerfunktionshinder*. Malmö: InterGraf AB.

Bunkholdt, V. (1994). *Från födsel till pubertet*. Lund: Studentlitteratur AB.

Cambridge University Press. (2010). *Sign Languages*. Cambridge: University Press.

Cochleaimplantat (u.å.) [Online]

<http://www.cochlear.com/wps/wcm/connect/sv/home/understand/hearing-and-hl/hl-treatments/cochlear-implant> [hämtat den 9.3.2015]

Dahlin, G., Magnusson, K. & Rydell, A-M. (1975). *Autism hos barn: Teorier, vård och behandling*. Stockholm: Natur och Kultur.

Ely, M. & m.fl. (1993). *Kvalitativ forskningsmetodik i praktiken: cirklar inom cirklar*. Lund: Studentlitteratur AB.

Falck, K. (1995). *Alternativ kommunikation*. Lycksele: Nya Tryckeriet.

Finska Utrikesministeriet. (2012). *Finlands tyngdpunkter*. [Online]

<http://formin.finland.fi/public/default.aspx?nodeid=42539&contentlan=3&culture=sv-FI>
[Hämtat: 15.1.2015]

Grafisk AKK. (2012). [Online]

<http://www.spsm.se/sv/Stod-i-skolan/Sprak-och-kommunikation/Alternativ-och-kompletterande-kommunikation/Grafisk-AKK/> [hämtat den 9.3.2015]

Heister Trygg, B. (1998). *Alternativ och kompletterande kommunikation (AKK): i teori och praktik*. Malmö: Tryckfolket AB.

Heister Trygg, B. (2010). *Graafinen kommunikointi: Esineet, kuvat ja symbolit puhetta tukevassa ja korvaavassa kommunikoinnissa*. Helsinki: Kehitysvammaliitto.

Henriksen, J-O. & Vetlesen A.J. (2013). *Etik i arbete med människor*. Lund: Studentlitteratur AB.

Holme, I, M., & Solvang, B, K. (1997). *Forskningsmetodik: om kvalitativa och kvantitativa metoder*. Lund: Studentlitteratur AB.

Holme, I, M., & Solvang, B, K. (2010). *Forskningsmetodik: om kvalitativa och kvantitativa metoder*. Lund: Studentlitteratur AB.

Hoyer, K., Londen, M. & Östman, J-O. (2006). *Teckenspråk: sociala och historiska perspektiv*. Helsingfors: Helsingforsuniversitet.

Jakobsson, I-L. & Nilsson, I. (2011). *Specialpedagogik och funktionshinder*. Finland: Bookwell.

Jantunen, T. (2003). *Johdatus suomalaisen viittomakielen rakenteeseen*. Helsingfors: Oy Finn Lectura AB.

Konventionen om barnens rättigheter (u.å). [Online]

http://www.minedu.fi/lapset_nuoret_perheet/lapsenoikeudet/?lang=sv [Hämtat: 15.1.2015]

Kultti, A. (2014). *Flerspråkiga barns villkor i förskolan*. Stockholm: Liber AB.

Lapsiasia. (2015). [online]

<http://lapsiasia.fi/sv/lapsen-oikeudet/> [hämtat den 3.2.2015]

Lutz.K. (2013). *Specialpedagogiska aspekter på förskola och skola*. Stockholm: Liber AB.

Nivarppää-Hukki, E., Tanskanen, H. & Tarpila, S. (2008). *INFORMATION OM PECS-METODEN*. [Online]

<http://papunet.net/information/kommunikationsmetoder/bilder-och-grafiska-symboler/information-om-pecs-metoden.html> [hämtat: 22.01.2015]

Olivestam, C.E. & Thorsén, H. (2012). *Etik och människans livsvillkor*. Stockholm: Liber AB.

Paunu, J. U. (1988). *Levande teckenspråk: Övningar i teckenspråk på grundstadiet*. Karleby: Österbottningen.

Plan för småbarnsfostran, Pedersöre Kommun. (2008). [online]

<https://www.pedersore.fi/assets/Dokumentarkiv/Utbildning-och-barnomsorg/BARNOMSORG/smabarnsfostran.pdf> [hämtat den 27.1.2015]

Pulli, T. (2012). *Att lära ut tecken*. [Online]

<http://papunet.net/information/kommunikationsmetoder/tecken/stodtecken/att-lara-ut-tecken/>
[hämtat den 9.3.2015]

Roos, C. & Fischbein, S. (2006). *Dövhet och hörselnedsättning: Specialpedagogiska perspektiv*. Lund: Studentlitteratur AB.

Roos, C. (2006). *Teckenspråk och teckenspråkiga: Kunskaps- och forskningsöversikt*. Sverige: Statens offentliga utredningar.

Social- och hälsovårdsministeriet. (2007). *Funktionshindrade skall behandlas på samma sätt som andra människor*. Ingår i: Social- och hälsovårdsministeriets broschyrer (red.), *Förenta Nationernas (FN) konvention om funktionshindrade personers rättigheter*. (2007:4). Helsingfors: Universitetstryckeriet.

Specialpedagogiska skolmyndigheten. (2010). *Pictogram – för dem som behöver kommunicera med bilder*. Sverige: DanagårdLITHO AB.

Stakes handböcker 61. (2005). *Grunderna för planen för småbarnsfostran*. Helsingfors: Gummerus Kirjapaino Oy.

Tisell, A. (2009). *Lilla boken om tecken: som ett verktyg för kommunikation och språkutveckling*. U.O. Hatten Förlag AB.

Trost, J. (2007). *Kvalitativa intervjuer*. Lund: Studentlitteratur AB.

Trost, J. (2010). *Kvalitativa intervjuer*. Lund: Studentlitteratur AB.

Von Tetzchner, S., Martinsen, H. (1991). *Johdatus puhetta tukevaan ja korvaavaan kommunikointiin*. Helsinki: Kehitysvammaliitto.

Wallén, G. (1996). *Vetenskapsteori och forskningsmetodik*. Lund: Studentlitteratur AB.

Østern, A-L & Heilä-Ylikallio, R. (2004). *Språk som kultur – brytningar i tid och rum/ Language as Culture – Tensions in Time and Space. Vol. 1*. Vasa: Pedagogiska Fakulteten.

Östman, J-O. (2005). *FinSSL: Finlandssvenskt teckenspråk*. Helsingfors: Nordica.

Intervjufrågor

- Hur integrerar ni barnen med autism när de kommer hit till daghemmet?
- Hur integrerar ni barnen med en hörselskada när de kommer hit?

- Hur anpassar de andra barnen sig till barnet med specialbehov?
- Kommer det barnet snabbt i kontakt med de andra barnen?
- hur tar barnet kontakt?

- Känner ni till pecs-bilder och pictogram?
- i så fall när använder ni det/har ni använt er av det?
- Använder ni teckenspråk eller tecken som stöd?
- i så fall när använder ni det/har ni använt er av det?

- Hur använder ni olika metoder?

- När går det bra utan hjälpmedel?
- Har ni andra hjälpmedel som ni använder med dessa barn?

- Tycker ni att ni har tillräcklig kunskap för att jobba med dessa metoder?